

SÜLEYMAN VƏLİYEV

Bir səhəng su

(Hekayələr)

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT NƏŞRUYATI

BAKI-1963

BİR SALXIM ÜZÜM

Əlcəzairdə nəşr edilən bir qəzetin mühərriri, Anri Rava ilə görüşdükdən sonra dedi:

– Dünən sizin «Ana» hekayənizi bir daha maraqla oxudum və öz-özümə dedim: «Heç rəvadırmı, belə gözəl qələm sahibi olan bir ədib sussun?» Mən bir xeyirxahınız kimi məsləhət görürəm ki, yenə yazıb yaradasınız. Ancaq bilirəm, əvvəlki kimi etiraz edib deyəcəksiniz ki, siyasətlə yoxam. Elədirmi?

– Doğru deyirsiniz, hekayələrim sizin qəzetin ruhuna uyğun gəlmir.

Mühərrir Anrinin solğun sifətinə, qara və kədərli gözlərinə baxıb ah çəkdi:

– Əzizim, sizin istedadınız başqasında olsaydı...

– Hörmətli mühərrir, onu bilin ki...

Mühərrir Anrinin nə deyəcəyini hiss edib, sözünü kəsdi:

– Səmimiliyinizə inanıram və buna görə də sizə düzünü demək istəyirəm. Qəzetimizin tirajı xeyli aşağı düşüb. Bizə kömək edin. İstəyirsiniz siyasətdən bir kəlmə də yazmayın.

Anri gülümsədi:

– Bu mümgündürmü?

– Əlbəttə. Təbiəti, kənd həyatını təsvir edin. Siz bu barədə heç yazmamısınız. Bax, bu da çıxış yolu.

Anri bir qədər sükutdan sonra dedi:

– Fikirləşərim.

– Mən bir tövsiyə də edə bilərəm. Filippvilyanın Zümürürdün kəndinə gedin. Ora «Kəndlər gözəlidir». Belə təmtəraqlı sərlövhələr oxucuları cəlb edir.

Anrinin sifətində istehzalılıq bir təbəssüm göründü. O, mühərrirə nə isə demək istədi, ancaq yenə susdu.

– Həmin kənddə yaşayan bağ sahibi Edqar Pino mənimlə tanışdır. Ona «Üzüm kralı» deyirlər. Çox ağıllı və yaxşı adamdır. Kəndin həyatı ilə sizi tanış edər.

Anri Rava Zümürürdün kəndinə gedib yazmaq üçün söz verdikdə mühərrir şən səslə dedi:

– Mən ona məktub da yazaram, hər işə əncam çəkərəm.

Elə ilk baxışdan Zümürdün kəndi Anrini valeh etdi. Bura Filippvilyanın ən səfalı yerlərindən biri idi. Yaşıl bağlarla əhatə olunmuşdu. Elə meyvə yox idi ki, bu kənddə tapılmasın. Deyirdilər elə bir quş olmazdı ki, buraya uçub gəlməsin.

Anri nəfəs aldıqca özünü yüngül hiss edirdi. O istəyirdi ki, təbiətin bu gözəl guşəsində insanlar da xoşbəxt olsun. Ancaq o, burada bir ərəbin belə üzündə təbəssüm görmürdü. Yalnız bircə şeylə-kəndlilərlə görüşüb onların həyatı ilə tanış ola biləcəyi ilə təsəlli tapırdı.

O, qarayanız, xoşsifət bir adam idi. Ərəb dilində elə sərbəst danışır ki, heç kəs onun fransız olduğunu zənn etməzdi.

Anrini bağ sahibi Edqar Pino qarşıladı. Bu, altmış yaşlarında, sağlam, ucaboy bir kişi idi. Anri onun yanında cılız və xəstə bir adam kimi görünürdü. Bağ sahibi qonağın nə məqsədlə gəldiyini əvvəlcədən bildiyindən, ona əlindən gələn hörməti edirdi.

– Əgər sizə ləyaqətlə qulluq etməyi bacarsaydıq, özümüzü çox xoşbəxt hesab edərdik.

Edqar, Anrini gözəl otaqlarından birində yerləşdirib, lazımi şərait yaratdıqdan sonra, onu var-dövləti ilə tanış etməyə başladı.

Edqarın ixtiyarında olan üzüm bağının ucu-bucağı yox idi. Buranın bol məhsulu Anrini heyran etmişdi. Sıra ilə əkilmiş, talvarları bürümüş iri meynələr, onların arasındakı zanbaq, qərənfil, gül ləkləri bağın gözəlliyini daha da artırırdı.

Edqar söhbətçil adam idi. Özündən danışib, başına gələn işləri nağıl etdikcə kefi kökəlirdi. O, bir dəfə şirin söhbət zamanı dedi:

– Mənim həyatımdan böyük əsər yazmaq olar. Əgər bunu etsəniz, sizə ömrüm boyu minnətdar olaram.

O, var-dövləti haqqında söhbət açanda üstüörtülü özünün maharətli, tədbirli bir adam olduğunu da bildirirdi. Danışığından elə çıxırdı ki, əgər o, səy

göstərməsəydi Zümürüdün kəndi belə abad və mədəni olmazdı. O, bağın meynələrini Anriyə göstərib deyirdi:

– Xahiş edirəm üzümü özünüz dərib yeyin. Bunun başqa ləzzəti var.

Bir dəfə qonağın nəzərini hasarın yaxınlığında hər tərəfə qol-budaq atmış böyük meynə cəlb etdi. Ona yaxınlaşmaq istərkən Edqar yavaşdan dedi:

– Oraya getməyin, ilan yuvası var.

Anri meynənin altına baxdı, qumdan başqa heç nə görmədi, çiyinlərini çəkib gülümsədi:

– Qəribədir. İlan gör harada yuva salıb.

– Bəs necə, ilan üzümü çox sevir.

– Elədir, üzümü hamı sevir.

Bağ sahibi, qonaqla birlikdə üzüm yeyə-yeyə əlaqapıya tərəf getdi. Burada onlar qoca və arıq bir qadına rast gəldilər. Qarı salam verib baş əydikdən sonra titrək səslə:

– Ağa, oğlumdan bir xəbər öyrənə bilmədinizmi?-deyə soruşdu.

Edqar ona etinasız cavab verdi:

– Bu barədə şəhərdə də danışdım. Ancaq bir şey öyrənə bilmədim. Sonra üzünü Anriyə çevirib əlavə etdi:-Bu bədbəxt qarının oğlu itmişdir.

– Necə itmişdir?

– Belə şeylər bəzən olur. Bu saat şəhərdə elə...

Anri onun sözünü kəsib üzünü qarıya çevirdi, ürək-dirək verdi:

– Xala, dərd çəkmə, oğlun tapılar.

– Allah ağzından eşitsin. O mənim yeganə oğlumdur, canım-ciyərimdir.

Qarı bağlamasından bir şəkil çıxarıb Anriyə göstərdi:

– Baxın, oğlumun şəkli. Bəlkə sizə rast gəlib?

Anri bu sadələvh suala cavab vermədi, şəkli alıb diqqətlə baxdı. Oğlanın girdə sifəti, iri, qara gözləri Anrinin xoşuna gəldi. «Gözəldir, kim bilir şəhərdə hansı dövlətli xanımın yanındadır».

– Xala, oğlun evlidirmi?

– Hələ ki, yox. Ay parçası kimi gözəl nişanlısı var. Eh, onları gözə gətirdilər. Gözəllik də başa bəla imiş. Kim bilir, bəlkə. -Qarı üzünü təkrar Edqara çevirdi:-Ağa, əgər istəsən oğlumu ancaq sən tapa bilərsən. Doğrudur o, bəzən sənə qulaq asmırdı, üzünə ağ olurdu. Cavandır, bilmir ki, indiki zamanda düzünü demək olmaz. Amma, ağa, sən gərək rəva bilməyəsən ki...

Edqar söhbətin uzandığını görüb qarıya dedi:

– Allah səbir versin.

Bu söz qarını qılınc kimi kəsdi:

– Nə dedin? Allah səbir versin?! Demək oğlum sağ deyil? Yox, sən məndən nə isə gizlədirsən. Gözlərimə düz baxmırsan... Ağa, sənə yalvarıram, mənə düzünü de. Bəlkə oğlum, dünyadan kamını almayan əziz-xələim... -Qarı ağlamağa başladı.-Yox, mən bu dərddə tab eləməyəm. Kim oğlumu əlimdən alıbsa, onun görüm evi yer ilə yeksan olsun. Onu görüm...

Edqar üz-gözünü turşutdu:

– Ay arvad, sakit ol. Qarğış eləmə, Allaha xoş getməz.

Qarı əllərini göyə qaldırdı:

– İlahi, onu əlimdən almısansa, məni də öldür! Məni də!..

Qarı birdən susdu, Edqara yavaşdan nə isə deyib tez uzaqlaşdı.

Edqar qonağa baxdı.

– Deyəsən qarının başına hava gəlib. Yazıq...

– Sizcə oğlu sağ deyil?

– Nə deyim? Eh, bütün bəlalar içkidən törəyir. Bəlkə şəhərə kef çəkməyə gedib, orada da onu bir təhər eləyiblər. Kefinizi pozmayın, həyatda hər şey ola bilər. Kim bilir, bəlkə də partizanların yanına qaçıb. Onun başından belə fikirlər keçirdi. Özü cəhənnəm, qalan ərəbləri də təsiri altına alıb, təttil düzəltmək istəyirdi.

– İndi ərəblər hər yerdən baş qaldırmağa başlayıblar.

– Elədir. Mən öz işçilərime inanmıram. Onlar indi zahirən sakit görünsələr də, ürəklərindən başqa fikirlər keçir. Onu bilin ki, əgər partizanlar buraya hücum etsələr, hamı onlara qoşulub bizi də o saat dar ağacından asacaqlar. Odur

ki, əzizim, onlara yazığınız gəlməsin. Bilirəm, siz yazıçısınız, qəlbiniz həssasdır. Mən sizə öz həyatımdan elə hadisələr nağıl edəcəyəm ki, lap mat qalacaqsınız.

Anri bağ sahibini dinləyirdisə də fikri qarının yanında idi. Onun ah-naləsi başından çıxmır, şəkildə gördüyü oğlanın iri gözlərini unuda bilmirdi.

Mən kəndə xoşbəxtlik gətirmişəm, ərəblər isə nankordur. Mən bu təsərrüfatla məşğul olmasaydım onlar acından ölmüşdülər.

– Qəzet mühərriri sizin haqqınızda yaxşı fikirdədir.

Bu sözlərdən sonra Edqar onunla elə açılışdı ki, hətta özünün bə'zi sirrlərini də gizlətmədi.

– Mən vaxtilə xalqıma az xeyir verməmişəm. Şəhərdə baş verən üsyandan yəqin xəbərdarsınız. Onun yatırılmasında böyük fəaliyyət göstərmişəm. Mən üsyançıları öz əlimlə güllələmişəm. Daha qocalmışam. Özümü bu sakit guşəyə çəkib dincəlirəm. Ancaq indi də dostlarıma əlimdən gələn köməyi əsirgəmirəm. Yeri gəlmişkən var-dövlətimlə də dostlarıma kömək edirəm, özümü tərifləmək olmasın, əliaçıq adamam. Necə deyərlər, malından keçən canından da keçər. Mən keçən il bizim hərbcilərə hədiyyə olaraq iki ton üzüm göndərmişəm.

O, qocalara xas olmayan bir cəldliklə yönəlib şkafindan bir kağız çıxartdı.

– Baxın. Bu təşəkkürü fransız generalı öz əli ilə yazıb. Hərbcilərimizə yaxından kömək etdiyim üçün təşəkkürünü bildirir.

Anri kağızı oxuduqdan sonra Edqar ona bir dəftər də verdi:

– Burada yazılanlarla da tanış olun. Üsyançılarla apardığım mübarizə təsvir olunub. Bu dəftəri özünüzlə apara bilərsiniz. İstifadə etdikdən sonra mənə qaytararsınız. Bilirəm ki, siz əsil fransızsınız. Hökumətinizin etibarlı adamısınız.

Anri acı-acı gülümsədi! «Etibarlı adam. Çox qəribə bir vəziyyətdəyəm. Dırnağından başının ağ tüklərindək nifrət etdiyim bu adamla şirin söhbət etməli və gülüb danışmalıyam. Böyük cəza deyilmi?»

Edqar nə qədər səy etmişdisə də, bağda məhsul yığıb səbət-səbət meyvə daşıyan, cırcındır içində, ayaqyalın, skelet tək qupquru ərəbləri qonağından gizlədə bilməmişdi. Anri fürsət düşdükcə onlarla söhbət edir, qeyd dəftərinə nə isə yazırdı. Ona əvvəllər elə gəlirdi ki, yalnız zavodlarda, mədənlərdə işləyən fəhlələr arıq və solğun olurlar. Bəs belə səfəli bağda, üzümün bol yerində çalışan adamlar niyə zəifdilər? Görünür təkcə təmiz hava və üzüm yemək kifayət deyilmiş.

Axırıncı gün, üzüm yığan arıq bir qoca Anrinin nəzərini cəlb etdi. Ona yanaşdı dedi:

– Allah bərəkət versin.

Qoca başını qaldırdı:

– Sağ olun. Allah varlıların da ürəyinə rəhm versin.

Anri bu kinayəli sözə gülümsündü:

– Düz deyirsiniz. Rəhmsiz adamlar da az deyil.

– Bədbəxtlər daha çoxdur.

– Siz itən oğlanı tanıyırsınızmı?

– Bəs necə? Onunla bir yerdə işləyirdik. Nəcib insan idi. Cavan da olsa hamımızdan ağıllı idi. Bütün kənd onun başına and içirdi. Nə desəydi camaat onun sözündən çıxmazdı. Görünür belə adamın sağ qalması məsləhət deyilmiş.

– Demək o sağ deyil?

– Allah bilir... Biz kasıblar heç nə bilmirik.

Bir fikrimiz varsa, o da çörək fikridir.

– Bilirəm. Siz üzüm yeyirsinizsə....

Qoca, Anrinin sözünü kəsdi:

– Xeyr, üzümü də qurd-quş, yadellilər yeyir. Biz ona həsrətlə baxırıq.

Anri bir an duruxdu.

– Gizlin necə? Yeyə bilmirsiniz?

– Üstümüzdə göz var. Qorxuruq. Təəccüb etməyin, sizin çox şeydən xəbəriniz yoxdur. Əzizim, o bizimlə sizin yanınızda belə rəftar eləyir. Kaş

sizin kimi qonaqlardan tez-tez gələydi. Getməyə tələsməyin, bağı yaxşı gəzin, hər meynədən bir üzüm yeyin.

– Axı, hər meynəyə yanaşmaq olmaz.

Qoca heyrlə qonağa baxdı. Qonaq hasarın yanındakı böyük üzüm meynəsini göstərdi:

– Orda ilan yuvası var, elə deyilmədi?

Qoca bu gözlənilməz sualdan diksindi. Sonra güldü:

– Edqarın qorxusundan oraya ilan gələr?

Qonaq uzaqdan Edqarın «Anri» deyə çağırıldığını eşitcək, donuxdu, dili pəltək vurdu:

– Siz fransızsınızmı? Ah, mən nə etdim? Sizi ərəb bilib ürəyimi açdım.

– Heç narahat olma!

– Sizi and verirəm ən istəklinizin xatirinə, bu sözlərin birini də o bilməsin, yoxsa qoca vaxtında başıma oyun açar, uşaqlarım acından qırılar.

Anri bu söhbət haqqında bir kəlmə də Edqara söyləməyəcəyini deyib qocanı arxayın etdi:

– Mən sabah yola düşməliyəm,-dedi.-Gedəndə sizinlə görüşmək imkanım olmayacaq. Sizə hədiyyə vermək istəyirəm.-O, cib saatını çıxarıb qocaya uzatdı. Qoca gözlərinə inanmırdı. Saatı əlinə alıb heyrlə qonağa baxdı.

– Bunu mənə verirsiniz?

– Bəli, bir yadigar kimi.

Qocanın gözləri yaşardı:

– Ağa, siz doğrudanmı fransızsınız?

– Fransızam. Ancaq ağa deyiləm.

Qoca əllərini göyə qaldırıb Allaha dua etdi. Edqar yaxınlaşdıqda Anri təbəssümlə ona dedi:

– Bu qoca sizi çox tərifləyir. Edqar gülümsədi:

– O ən yaxşı işçidir.

Qocanın gözləri səmimiyyətlə gülümsədi.

Bu səhər də Edqar qonağın necə yatdığını soruşduqda Anri zarafatla dedi:

– Yaxşı yatmışam. Ancaq ilan yuvası olan meynə yuxuma girib, oradan çoxlu üzüm dərmişəm...

– Əzizim, üzüm göz yaşıdır.

– Bəs ilan?

– Siz onu necə görmüsünüz?

– Görmüşəm ki, mənə çalmaq istəyir, mən isə onu öldürürəm.

– Bu yaxşıdır. Demək əvvəl bir az əziyyət çəkəcəksiniz, sonra isə xoşbəxtlik üzünüzlə güləcəksiniz. Yuxunu düzmü yozdum?

Anri cavab vermədi: «Taleyindən son dərəcə razı-«Üzüm kralı» adlanan bu adamın yalnız bircə şeyi çatmır. Bütün ölkədə şöhrət qazanmaq, tarixə düşmək. Mən də onun arzusunu yerinə yetirib «tarixə» salacağam. Ha, ha...». Demək yenə siyasət. Doğrudur, mühərrir belə yazını çap etməyəcəkdir. Ancaq bu mövzu mənim üçün böyük kəşfdir...

Anri öz səfərindən razı qalmışdı. Vaxtilə dumanlı görünən çox məsələlər indi ona aydın idi. Yalnız ilan yuvasının olduğu yerin sirrini heç vaxtla öyrənə bilməmişdi. O indi şəhərə qayıdarkən ancaq bu barədə düşünürdü.

Qonağını yola salandan bir neçə gün sonra Edqar maşına minib Əlcəzair şəhərinə yola düşdü. Maşın böyük səbətlərdə əla və az tapılan üzümlə dolu idi. O, bunları Anri üçün aparırdı.

Edqarın insanlar haqqında öz mülahizəsi vardı: «Elə adam tapılmaz ki, hədiyyədən xoşlanmasın. Əgər sən rüşvət verməyə nail olmamısan, demək bacarmırsan, qarşıdakının damarını tapa bilməmişən».

Maşın şəhərə yetişdikdə gün batmışdı. Dükənlərin qapı-pəncərələri bağlanır, küçələrdə gediş-gəliş azalırdı.

Edqar şoferə dedi:

– Tez sür, yoxsa qaranlığa düşərik.

Bir neçə kilometr getdikdən sonra şəhərin böyük məscidi, çox mərtəbəli evləri geridə qaldı. Alçaq daxmalar, dar küçələr bu yerləri kəndə oxşadırdı. Maşın irəlilədikcə daxmalar da kiçilirdi.

Edqar maşını saxlatdırıb bir nəfərdən gedəcəyi küçəni soruşdu:

– Kasıblar məhəlləsinə gedin.

– Bəs bura kasıblar məhəlləsi deyil?

– Xeyr, ağa, bir az da o yana gedin. Edqar üzünü şoferə çevirdi:

– Quruyub qalmışam. Yazıçı, qəzet mühərriri burada niyə yaşayır?!

– Yəqin burada bizim bilmədiyimiz bir sirr var.

– Ola bilər. Onlardan nə desən gözləmək olar. Bu zaman Edqar iki polisə bir dustağı qabaqlarına salıb apardıqlarını görcək dedi:

– Buralarda görünür, qarma-qarışıqlıqdır. Ərəblər bəlkə yenə üsyana hazırlaşırlar.

– Yəqin yenə qırılmaq istəyirlər.

– Mən onlara yaxşı bələdəm. Vaxtında birinin başını əzmədirsə, həşərat kimi artacaqlar. Belə şeydə bizimkilər gərək zirək tərپənsinlər.

Bir az da irəlilədikdən sonra şofer dedi:

– Ağa, bəlkə ünvanı səhv salmışıq? Edqar cibindən kağızı çıxarıb baxdı:

– Biz altıncı dalanı axtarmalıyıq.

– Lənət şeytana!..

Maşın dalana yetişdikdə iş daha da pis gətirdi. Bura çox dar olduğundan maşın keçə bilmədi. Şofer dedi:

– Mən gedim yazıçını bura çağırım.

– Yox, onda hədiyyə ləzzət eləməz. Mən istəyirəm onu birdən, gözlənilmədən sevindirəm.

– Bəs səbətləri necə daşıyaq?

– Mən də sənə kömək elərəm...

– Ağa, sənün üçün yaxşı deyil.

– Eybi yoxdur, qoy zəhmətimi görsün.

Onlar səbət qulplarından tutub döngə ilə bir qədər irəlilədilər. Səbət o qədər ağır idi ki, tez- tez durub nəfəslərini dəridilər. Palçıqlı yerə yetişdikdə vəziyyətləri daha da ağırlaşdı.

Edqar hövsələdən çıxdı:

– Allah evini yıxsın, yazıçı! Bu cəhənnəmə hardan gəlib çıxmısan!

– Ağa, bizim kənddə belə yerə rast gəlməzsən. Sən olan yerdə...

Şofer öz ağasının xasiyyətini bilirdi. Hiss edirdi ki, belə tərifi indi, bu ağır vəziyyətdə onun xoşuna gəlir. Ağası bu sözlərə papiros çəkmək kimi alışmışdı.

Bataqlığı da keçib Anrinin yaşadığı binaya yetişəndə səbətini yerə qoydular. Bərkdən it hütdü. Edqar qapını döyməyə macal tapmamış bir kişi yoğun səslə soruşdu:

– Kimdir?

– Anri burada olur?

– Olurdu. Yarım saat bundan qabaq onu tutub apardılar, yolda rast gəlmədinizmi?

Edqarın səsi titrədi:

– Demək gördüyümüz dustaq o imiş...

– Nə üçün tutublar?

– Üsyançı ərəblərə tərəfdar olduğu üçün.

– Vay... Bəs mən, mənim qeyd dəftərim?..

Edqar daha danışa bilmədi. Gecə onun gözünə daha da qaranlıq göründü. Anri yarım il həbsdə olub azadlığa çıxdıqdan sonra Zümürdün kəndinə həsr etdiyi hekayəsini yazıb qurtarmaq üçün təkrar ora getdi. Ancaq indi burada vəziyyət tamam dəyişmişdi. Onun təsvir etdiyi yerlər-təbiətin gözəl guşələrindən biri Əlcəzairin azadlıq ordusu tərəfindən azad edilmişdi. Ərəblərin üzü gülürdü.

O, kəndi gəzib-dolaşdıqdan sonra Edqarın bağında üzüm yığan qocanı axtarıb tapdı. Qoca bərk xəstə idi, yerindən dura bilmirdi, güclə danışırdı. Ancaq Anrini görəndə kimi tanıdı, dirsəklənib oturdu.

– Səni heç vaxt unutmamışam. Mənə verdiyin cib saatını da indiyəcən saxlayıram.

– Əmi, itkin oğlandan bir xəbər çıxdımı?

Qocanın dodaqları əsdi, bir an sükutdan sonar dedi:

– O oğlanın qanı batdı, anası da öldü. Allah bu zülmü yerdə qoymaz. Yadındadırmı, o zaman bağda «ilanlı yer» barədə söhbətimiz oldu.-Qoca əli ilə başını tutdu:-Bu sirr heç mənə dinclik vermirdi. Gecələr yata bilmirdim, çünki günahkaram. Ancaq indi o dünyaya üzükara getmək istəmirəm. Bu sirri sən də bil.-Qoca dərindən ah çəkdi, gözlərini Anrinin gözlərinə zilləyib dedi:-Edqar o bədbəxt oğlanı bircə salxım üzümün üstündə öldürüb həmin meynənin dibində basdırıb.

– Bir salxım üzüm üstə?

– Əlbəttə, yox,-qoca, Edqarın bu sözləri eşidəcəyindən qorxurmuş kimi səsinə alçaltdı:-Mən sənə onda demişdim, o çox mərd oğlan idi, bizi üsyana çağırırdı. Bunu Edqar duymuşdu. Onu aradan götürmək üçün çoxdan bəhanə axtarırdı. Bu hadisənin yeganə şahidi olduğum üçün mənə dedi: «Onu oğurluq üstündə öldürdüm. Ancaq bunu da bildirmək istəmirəm. Sən də sus. Əgər bu sirri açsan, sənənin taleyin də belə olacaq». Qoca yenə bir an susub sözüne davam etdi:-Həmin axşam meyiti gizlətməyə macal tapmadı, elə meynənin altındaca basdırdı. Ürəyi xoflu idi, ona görə də «ilanlı yerdir» deyə bəhanə edib heç kəsi meynəyə yaxın düşməyə qoymurdu. Eh, nə isə...

Qocanın üstündən elə bil dağ götürüldü, həmişə kədərli görünən gözləri gülümsədi, xəstəliyini belə untdu.

– Əmi, bu sirri hamı bilməlidir,-deyə Anri fikirli halda dilləndi.-Edqar şəhərə qaçıb orda özünü ərəblərin dostu kimi qələmə verir. Mən onu ifşa edəcəyəm. Qoymayacağam ərəb balasının qanı batsın!

Anri öz dediyinə əməl etdikdən sonra, Zümürürdün kəndi haqqında yazdığı hekayəni təzədən işlədi, adını da «Bir salxım üzüm» qoydu.

HƏDİYYƏ

İsti qum Kamalın ayaqlarını ahar edirdi. Qırğı kimi qaçır, kölgə yerlərdə durub ani olaraq dincəlir, təkrar qaçırdı.

O, həyətlərindəki xurma ağacına yetişdi, su ilə dolu səhəngi əlinə alıb əl-üzünü yudu. Ağacın dibində qısılaraq oturan babası Cavad titrək səslə ona dedi:

— Oğlum, indi otur, dincəl!..

Kamal pambıq tarlasından nahara gələrkən, babası Cavad həmişə onu belə qarşılayardı.

Oğlanın ata-anası çoxdan ölmüşdü. Cavad ona həm ata, həm də ana idi. Onun da Kamaldan başqa heç kəsi yox idi. Baba qoca və xəstə olduğundan, onu heç yerdə işə götürmürdülər. Bir neçə il bundan əvvəl bu məsələdən ötəri omdaya müraciət etdikdə o, gülüb demişdi:

— Sən bir dərisən, bir sümük, lap xoruza yüksən, düz yolu gedə bilmirsən, səndən işləyən olar? Öz yerinə nəvəni göndər, ona bir iş düzəldərəm.

Başqa çarə yox idi. Cavad gözünün ağı-qarası olan nəvəsini omdanın yanına göndərməyə məcbur olmuşdu. Kamal qarabuğdayı, qıvrım saçlı, sağlam bir oğlandı. Ancaq babası onu qan-tər içində gördükdə, qüssələnib öz-özünə deyərdi: «Heç insafdırmı, Kamalı bu ağır işə göndərim. O ki, nəslimizin yeganə yadigarıdır. Heç on beş yaşı tamam olmayıb, sümükləri hələ bərkiməyib».

Kamal babasının yanında işnin ağırlığından şikayət etməz, qüssə gətirən sözlər danışmazdı. Ancaq harada yaxşı xəbər eşitsəydi, ona tez xəbər verərdi, səy edərdi ki, heç olmasa babasına ürək verib sevindirsin. Ümid yeməkdən yaxşıdır, deyərlər.

O, indi babasının hazırladığı xörəyi yedikdən sonra dedi:

— Baba, bu ağacımızın kölgəsində nahar etmək dünyaya dəyər.

Cavad baba ağaca baxıb qüssəylə başını buladı:

— Elədir oğlum, ancaq bu köhnə dostumuz da indi bizdən xəcalətlidir.

Kamal babasının nəyə işarə etdiyini anlayıb dedi:

– Baba, fikir çəkmə, əgər bu il bəhər verməyibsə, gələn il verər...

Cavad baba acı-acı gülümsünərək dedi:

– Oğlum, bu ağacın bəhər verməsindən daha ümidini kəs.

– Baba, niyə axı?

– Çünki ağacın yüz yaşı tamam olub.

– Bunu necə hesablamısan?

– O, mənimlə həmyaşdır. Xurma ağacı da yüz yaşdan sonra xurma verməz, oğlum, o da mənim kimi qocalıb. Hayhayı gedib, vayvayı qalıb.

Kamal hiss etdi ki, dediyi sözlə babasının ürəyini açma bilmədi, ancaq ruhdan düşməyib onu başqa bir xəbərlə sevindirmək istədi.

– Baba,-dedi,-Nilin suyu durmadan artır. Deyəsən işimiz düzələcək.

– Deyirsən lap çox artır?

– Lap çox.

Bu söz də Cavad babanı düşündürdü. O, özünün bir əsrlik həyatında, Nilin bütün sirrini bilirdi. Yaxınlıqda görünən Nilə baxaraq dedi:

– Oğlum, suyun birdən-birə çox artması da ziyan verə bilər!

Kamal onun nəyə işarə etdiyini yalnız indi başa düşdü. Dediynə peşman oldu, məqsədinə çata bilmədiyindən qüssələnib, sözü dəyişdi:

– Babacan, omda deyir ki, əgər Nil qalxsa, bizə on funt əlavə pul verəcək,-deyə Kamal xoş bir ifadə ilə gülümsədi, ancaq öz arzusunu babasına demədi. Kamal, istəyirdi ki, babası üçün təzə bir ləbbadə alsın. O, bu barədə çoxdan fikirləşirdisə, hələ ona nail ola bilməmişdi. İndi isə yaxşı olacaq. Omdadan pulu alan kimi gizlicə şəhərə gedəcək, ləbbadə alıb tez qayıdacaq və onu babasına gözlənilmədən hədiyyə verəcək. Qabaqca deməkdənsə, işi birdən görmək yaxşıdır. Kamal bilirdi ki, babası deyəcək: «Oğul, sən özün üçün gərək paltar alaydın». Kamal da bu zaman ona belə cavab verəcək: «Baba, sən cındır içindəsən, özün də qocasan, bizə beş günlük qonaqsan». Yox, bu sözü də demək yaxşı deyml, qoca dərd çəkər. Qoy, belə desin: «Baba, indi sən geyin, özüm üçün də sonra alaram, sağlıq olsun...»

Uzaqdan omdanın gur səsi eşidildi. Kamal dərhal ayağa qalxdı, yola düzəldi, isti qumun üstündən atlana-atlana təkrar pambıq tarlasına doğru qaçmağa başladı.

Qızmar günəşin altında bütün günü pambığın alağını etmək Kamalı yormuşdu. Ancaq o da yoldaşları kimi səbir edib işləyirdi. Nilin suyu artdıqca onun ürəyi təskinlik tapırdı. O da bütün misirlilər kimi Nil çayına pərəstiş edirdi. Kamal bu çayın suyu ilə böyüyüb boy atmışdı. O, ən ağır ovaxtda belə öz füsunkar, gözəl Nilinə baxdıqda ürəyi açılırdı.

Bu gün nahardan gələndən sonra Kamalın nədənsə beli sancmağa başladı. O, əvvəlcə buna fikir vermədi, amansız ağrı onu bir anlığa yerə oturmağa məcbur etdisə tez də canını dişinə tutub durdu, belinin sancmasına baxmayaraq işləməkdə davam etdi. Yoldaşları onun güc və iradəsinə heyran qalmışdılar. Ancaq nə etməli, başqa çarə yox idi. Nil suyunun qalxdığı bir zamanda xəstələnmək böyük faciədir.

Bir azdan sonra fəllahlar sevinclə danışmağa başladılar.

– Nilin oğlan vaxtı yetişdi.

– Allah üzümüzə baxdı.

Ətrafdan mahnı səslərn eşidildi, oğlanlar, qızlar, kişilər hamı xoş səslə oxuyur və öz minnətdarlığını Nilə izhar edirdilər. Mavi səma altında nazlanıb xumarlanan çay hamının üzünə gülümsəyirdi. O, yetişmiş gözəl bir qız kimi cazibədardı. İndi hər obada, hər komada sanki toy şənliyi vardı. Nil hamının əzizi, sevgilisi idi. O da öz xeyirxahlığından zövq alırdı. Varlığa nə darlıq!

Omda da sevinərək fəllahları vaxtından əvvəl evə buraxdı. Kamal belinin ağrısını belə unutdu. Heç bir yerdə dincəlmədən isti qumun üstü ilə bir nəfəsə öz komalarına qaçdı, babasına yanaşib göz aydınlığı verdi, qucaqlayıb öpdü, sonra xurma ağacının başına dırmaşib həsrət dolu baxışları ilə Nilə nəzər saldı:

– Qalx, mənim əziz, doğma Nilim! Bizim böyük ümidimiz və həyatımız! Başımızı ucalt!

Nil onun sözünə qulaq asırmış kimi yavaş-yavaş qalxırdı.

Kamalın gözü qarşısında ucsuz-bucaqsız ağ pambıq tarlası canlandı. Hər tərəf yam-yaşıldı. Münbit torpaq həyata gözəllik gətirirdi. Vaxtilə ot bitməyən yerlərdə indi qızıl güllər dirçəlirdi, havadan bahar qoxusu gəlirdi.

Həmişə qəzəbli görünən omdanın da üzü gülür. O, hamıya on funt pul verir. Kamal da öz haqqını alıb gizlicə şəhərə qaçır. O, fürsətdən istifadə edib əvvəlcə tarixi abidələrə, ehramlara, Sfiiksə tamaşa edir. Yoxsa, ona hər zaman şəhərə gəlmək qismət olmayacaq. O sonra mağazaya gedib babası üçün təzə ləbbadə alır və cəld addımlarla geri qayıdır. İndi o, babasını birdən sevindirəcək, birdən, lap birdən...

O, bu şirin xəyaldan ayılıb Nilə baxdıqda, gözləri həyəcanından bərəlidir. Çay aşıb daşırdı. Kamalın bütün sevinci kədəərə dönür, dünya başına daralır. Onu göz yaşları boğur, ixtiyarsız olaraq Nilə tərəf yüyürür, sanki çayın qabağını kəsib onu saxlamaq istəyirdi:

— Nilim, qalxma, dur, bizi bədbəxt eləmə!

Səs-küy ətrafı bürüyür. Hər yerdə matəmdir, ağlayan kim, qışqıran kim. Ətrafa qaranlıq çökür. Əvvəllər Nilin qalxması üçün dua edən fəllahlar, indi onun yatması üçün Allaha yalvarırlar. Nil heç kəsə qulaq asmır, heç kəsə etina etmir. O, tarlaları yuyub aparır və kəndə doğru irəliləyirdi. O, nədənsə bərk qəzəblənmişdi. Onun əvvəlki gözəlliyindən bir əsər qalmamışdı. Acıqlı bir qarını xatırladırdı:

— Ah, bivəfa Nil!..

Bu zaman bir fəllah Kamala yaxınlaşıb deyir:

— Nildə təqsir yoxdur. Biz onu indiyə kimi öz əlimizə ala bilməmişik. O, buna görə qəzəblənib. Ancaq Nilin baxtı açılacaq...

Fəllah Kamala nə isə deyir. Oğlanın əhvalı birdən-birə yaxşılaşır, gözlərinə sanki işıq gəlir. O birdən babasını xatırlayır. Qoca arıq və zəifdi, Nil onu udub apara bilərdi.

Kamal özünü komalarına yetirir. Nil onların həyətinə də girmişdi, babası dizinədək suyun içində durub tərpenə bilmirdi. Kamalın qollarına aslan gücü gəlir, babasının əlindən tutub sudan çıxarır və onu Qahirəyə gedən şosse yoluna tərəf aparır.

Cavad baba ümitsizcəsinə nəvəsinə baxıb deyir:

— Xurma ağacı kimi, Nil də üzünü bizdən döndərdi. İndi oğlum, mənə nə ilə ürək verəcəksən?

Kamalın qəlbi sevincə çırpınır, şən səslə deyir:

— Başını dik tut, babacan! Həyatdan ümidini kəsmə. Sovet adamları bizə yeni hədiyyə hazırlayır, Nildə Assuan bəndi düzəldirlər. O çayı özünə tabe edib daşqının

qabağını alacaq, solğun tarlalarımıza su verib onu dirçəldəcəkdir. Nilimiz ağ günə çıxacaqdır.

Kamalın yalnız bu sözləri qocanı sevindirdi, gözləri gülümsədi. O bir əsrlik həyatında hələ belə şad xəbər eşitməmişdi.

BİR SƏHƏNG SU

Port Səid şəhərinin bütün əhalisi susuzdu. Vətənlərinə basqın edən ingilis, fransız və İsrail işğalçıları İsmailiyyə kanalından gələn su kəmərinə bağlamışdılar.

Susuzluqdan Mustafanın dodaqları qurumuşdu. Özündə böyük bir ağırlıq hiss edir, başını yuxarı qaldırırdı qulaqları cingildəyirdi. O, haradansa tapdığı çay daşını durmadan sorur, bununla ürəyini soyutmaq istəyirdi. Bu daş əvvəlcə ona xoş təsir buraxmışdısa da, indi o da ağzının hərərətindən isinmişdi.

Mustafanın kiçik bacısı Züleyxa heç bir şeylə təskinlik tapmır: «Su, su!»-deyə ağlayırdı. Oğlan «onun halına daha çox acıyırdı. Lakin nə etsin? Əlindən nə gələr?»

Mustafanın anası çoxdan vəfat etmiş, atası isə vətənpərvərlərlə birlikdə istilaçılara qarşı vuruşurdu. Oğlan indi evin böyüyü sayılırdı. Hər şey üçün o, qayğı çəkməli idi. Ancaq indi Züleyxanın yanında durub ahi-zarını eşitmək onun üçün daha ağırdı.

O, qapı ağzındakı boş səhəngə baxıb dərindən ah çəkdi. Bu səhəng əziz bir xatirə ilə bağlı idi. Onu atası düzəltmişdi. Mustafa ayağa qalxıb: «Ölmək, ölməkdir xırıldamaq nə deməkdir» deyərək səhəngi əlinə aldı, Züleyxaya dedi:

— Bacım, bir az da səbir et, mən su axtarmağa gedirəm.

O, küçəyə çıxdıqda, bir qarış onun qolundan tutdu:

— Oğlum, nahhaq yerə özünü incitmə, su tapa bilməyəcəksən. Onlar heç kəsi kanala buraxmırlar. Oraya daha quş da uça bilmir... Yazıqsan. Səni vurub öldürürlər,-dedi.

– Xala, başqa çarə yoxdur. Mən kanala gedən xəlvət bir yol tanıyıram.

Mustafa yoluna davam etdikdə, qarı onun ardınca elə qorxulu nəzərlərlə baxdı ki, sanki oğlan suyun qabağını tutan əjdaha ilə vuruşmağa gedirdi.

Payız ayı olduğuna baxmayaraq isti günlərdən biri idi. Hər yer, hər tərəf sanki od tutub yanırdı. Ağacların yarpaqları sapsarı saralmış, budaqlara qonmuş quşlar qanadlarını sallayaraq həzin-həzin ötüşürdülər. İndi bütün canlılar üçün sudan qiymətli şey yox idi.

Mustafa bir müddət şəhərin içi ilə qaçdı, İsmailiyyə kanalına tərəf gedən yola yetişdi, sonra bir tinə yaxınlaşıb ehtiyatla irəli baxdı, orada əcnəbi soldatların gəzişdiyini görcək kədərlə düşündü: «Lənət sizə, suyun qabağını gör nə kəsiblər».

Mustafa birdən yolun kənarı ilə, yenicə qazılıb kanala gedən xəndəyi gördükdə, oraya atıldı. Səhəngi əlində tutub, dirsəkləri üstündə sürünməyə başladı. «Hər nə olacaq olacaq, mən ya ölməliyəm, ya da su tapmalıyam».

Bir qədər irəlilədikdən sonra Mustafanın dirsəkləri edə bərk sancdı ki, gözləri yaşardı, ayağa durmaq istərkən, əcnəbi soldat onu görüb:

– Geri dön!-deyə əmr etdi.

Mustafa pozuq ingiliscə dedi:

– Su üçün ölürük, uşaqlar can verir.

Soldat onun sözünü kəsib:

– Rədd ol!-deyə bağırdı.

Mustafa heç bir şey eşitməyirmiş kimi yerində durub qurumuş dodaqlarını gəmirə-gəmirə irəliyə baxırdı. Burada əcnəbi soldatlar istinin acısını çıxarmaq üçün su kranı altında çimib özlərini sərinlədir, bir-birləri ilə əylənirdilər. Mustafanın gözünə yalnız bir şey görünürdü: Su, su, içməli su, Nil suyu!..

Birdən bütün ətraf Mustafanın başına fırlandı, az qaldı yerə yığılsın, ancaq özünü ələ alıb durdu, səhəngi bərk-bərk bağına basdı.

Soldatı nədənsə gülmək tutdu və uca səslə dedi:

– Ey, gəl, iç, çox iç, o qədər iç ki, lap qarnın partlasın...

O, tufənginin qundağı ilə Mustafanı kanala tərəf itələdi:

– Ancaq səni o şərtlə oraya buraxıram ki, səhənginə bir gilə də olsa su tökməyəsən. Anladın! Yoxsa şəhadət barmağımı tərpedərəm, səni o dünyaya göndərəm...

Mustafa kanala yetişib üzüqoylu uzandı, elə hərisliklə su içməyə başladı ki, üst-başını, üz-gözünü, qulaqlarını belə islatdı. Ancaq o buna fikir vermir, güclə nəfəs alaraq içir, bir an durub dincəlir, təkrar içirdi. Gözü sudan doymurdu. Mustafa suda özünün girdə, qarabuğdayı sifətinə, iri qara gözlərini belə gördü: «Nil suyu, sən nə gözəl aynasan!»

Soldatlar maraqla Mustafaya baxır, su içərkən onun tərənənən arıq kürəklərinə kiçik daş parçaları atıb gülürdülər.

– Qara meymun, su içməkdən partlarsan.

– Bir bax, az qalır ki, suya düşsün.

– Gör nə acgözdür, şeytan, bəsdir, Nilin suyunu qurtararsan. Eşidirsən, bəsdir!

Mustafa başını sudan çəkmədən səhəngi yavaşca suya salıb doldurdu. Züleyxa canlı bir heykəl kimi gözü qarşısında canlandı. Qız nə qədər sevinəcək, su içib razılıqla Mustafaya baxaraq gülümsəyəcək.. Mustafa öz yaş paltarını ilə onun isti vücudunu qucaqlayıb sərinlədəcək. «Əziz bacım iç, iç, nə qədər kefindir, iç!»

Güclü bir əl Mustafanın yaş yaxasından tutub sudan kənara itələdi, səhəngini çevirib suyunu kanala boşaltdı.

– Sənə demədim ki, bir gilə su da aparmaq olmaz!

Mustafa soldatdan uzaqlaşdısa da ancaq o boş səhənglə evə qayıtmaq istəmirdi. Əlli metr getməmişdi ki, durub geriye nəzər saldı, heç kəsin ona baxmadığını görcək, tez kanala qaçıb səhəngi bir daha su ilə doldurdu. «Bu sudan nəinki bacım Züleyxaya, hətta küçədə rast gəldiyim qarışa və qonşu uşaqlara da verəcəyəm. Qoy hamının qəlbi şad olsun» deyə addımlarını yeyinlətdi.

O, indi bütün gücünü sərf edərək qollarını elə ata-ata gedirdi ki, kənardan baxan adam, səhəngin boş olduğunu zənn edərdi. Oğlan yorğunluğunu almaq

üçün bir an durub dincəlmək istədi və arxayın olmaq üçün geriyə, nəzarətçiyə tərəf baxdı. Kaş baxmayaydı. Nəzarətçi şübhələnmişdi:

– Tərpənmə, dur!

Nəzarətçinin bu əmri Mustafanı karıxdırdı. O, bir an yerində donmuş kimi qalıb nə edəcəyini bilmədi, sonra səhəngi iki əli ilə möhkəm tutaraq qaçmağa başladı. Dala baxmadan qaçdı.

Mustafa peysərində bərk ağrı hiss etdi, səhəngi ilə birlikdə üzü üstə yerə yıxıldı, ayağa durmaq istədi, bacarmadı. Bütün gücünü toplayıb bir qədər süründü, soyumuş dodaqlarını yaş saxsı parçalarına yaxınlaşdırdı. Su. O yenə içmək istəyirdi, heç olmasa, bir neçə damcı da...

İkinci güllə Mustafanın gicg ahından dəydi. Oğlanın əlləri yanına düşüb hərəkətsiz qaldı. Onun gözləri heyrət və həsrətlə göyə baxırdı, sanki orada, səmanın dərinliklərində Nilin xəfif dalğalı sularını görürdü.

C Ə S A R Ə T

Aprel ayından əsən isti külək adamları zinhara gətirmişdi. Küçələrdə gəzmək mümgün deyildi. Tozdan göz-gözü görmürdü, dükanların çoxu bağlanmışdı. Liman yaxınlığındakı ibtidai məktəbdə isə dərs davam edirdi.

Sinifdə skamya yox idi, döşəməyə köhnə bir həsir sərilmişdi. Uşaqlar onun üstündə əyləşirdilər. Əli indi dərs deyə-deyə arabir otağın pəncərəsindən limana tərəf baxır, nə isə düşünür, uşaqlara nəzər salır, onlara ürək vermək üçün deyirdi:

– Səbir edin, bu gün-sabah külək dayanar, hava yaxşılaşar.

Əli orta boylu, arıq, üzügülər bir adamdı, başı ağarmışdısa qara, şən gözləri onu cavan göstərirdi. Əliyə qırıxdan artıq yaş vermək olmazdı. O şagirdlərlə həmişə xoş rəftar edərdi. «Bu arıq, cır-cındır içində olan yükçü balalarının qəlbi onsuz da sınıqdır» deyə düşünərdi. O şagirdlərdən Əhmədi daha çox sevərdi.

Əhməd on beş yaşlı, qarayanız, zirək bir oğlandı. Müəllim onun atası Hüseynlə dost idi. Hüseyn çoxdandı ki, limanda rəis köməkçisi işləyirdi. Onun oğlundan başqa heç kəsi yox idi, arvadı beş ildi ki, vəfat etmişdi.

Müəllim kimi bu gün Əhməd də hərdənbir pəncərəyə tərəf baxırdı. Elə bil ki, müəllimlə şagird arasında ümumi sirr vardı.

Əhmədin gözləri birdən sevinclə parladı. Ucadan dedi:

– Müəllim, gözünüz aydın, xamsin qurtardı.

– Qurtardı, qurtardı!

– Yağış yağır!

– Urra!-deyə uşaqlar sevinclə bağıraraq yerlərində atılıb düşdülər. Müəllim şagirdlərin bu sös-küyünə mane olmadı: «Qoy sevinəsiniz». O, Əhmədi yanına çağıraraq dedi:

– Məni orada gözlərsən, budkanın yanında.

Yağış küçələrin toz-torpağını təmizləyib yudu.

Navalçalardan şırıltı ilə su axdı. Ancaq birdən başlanan bu yağış birdən də kəsildi.

– Əzizlərim, indi siz də gedin, təmiz havaya çıxın, istirahət edin!-Müəllim şagirdləri evə buraxıb şəhər limanına tərəf yönəldi.

Əlcəzairin küçələrində böyük izdiham vardı. Adamlar xamsinin qurtarması münasibətilə bir-birini təbrik edir, sevinclərini bildirirdilər. Böyük və uca minarədən azan səsi eşidilirdi. Dindar qocalar başlarını qaldıraraq Allaha dua edirdilər. Küçələrdə uşaqların şən səsləri eşidilir, oxuyur, əylənirdilər.

Limanda yükçülər ağır yeşikləri gəmidən sahilə boşaldırdılar. Növbətçi budkası yanında Əhməd müəllimi qarşılayaraq dedi:

– Atamı çağırımmı?

Əli başı ilə razılıq işarəsi verdi:

– Çağır, özün isə budkanın dalında dur...

Bir neçə dəqiqə keçmədi ki, balaca boylu, gözü eynəkli Hüseyn gəlib Əli ilə görüşdü, xamsinin qurtarması münasibətilə onu təbrik etdi:

– Allaha şükür, canımız qurtardı.

– Əzizim, xamsin çox qorxulu deyil, o, hər il əsib keçir. Əsil fəlakət kabusu isə bizdən əl çəkmir.

Hüseyn Əlinin nəyə işarə etdiyini anlayıb dedi:

– Elədir, əcnəbilər torpağımızdan əl çəkmirlər.

Əlli gün fasiləsiz davam edən isti külək.

Xalqın səbir kasası dolmuşdur. Qəzəbimiz xamsin kimi güclüdür.

Bu zaman onların yaxınlığından cındır paltarda, günəşdən qaralmış bir xeyli yükçü keçdi. Onlar çiyinlərindəki iri yeşikləri güclə aparırdılar. Bu anda bir ərəbin ayağı büdrədi, yerə yığıldı, bunu görən əcnəbi soldat, əvvəlcə yeşiyi gözdən keçirdi. Sonra ərəbi söyüb ona bir sillə vurdu.

Qan Əlinin başına vurdu. Ancaq özünü saxladı.. Hüseyn ona təsəlli verib dedi:

– Mən də əvvəllər sən kimi idim, sonra dözməyə alışdım. Sən müəllim adamsan, belə işlərə qarışma.

– Fikrinlə şərik deyiləm,-deyə Əli dostunun sözünə etiraz etdi.-Biz nə vaxtadək belə şeylərə qarışmayaq. Öz torpağımızda, gözümüzün qabağında, həmyerlimizi döyürlər, təhqir edirlər. Sərvətimizi daşayıb aparırlar, özümüz isə acından ölürük. Bəs bunlara nə vaxtadək göz yumaq?

– Sən də haqlısan, Əli müəllim.

Yükçülər dəstəsi bir daha onların yanından ötüb keçdi. Əli döyülən ərəbi onların içərisində gördükdə heyrət etdi. Ancaq nəzəri onun qəzəbdən parlayan gözlərinə sataşdıqda dedi:

– O, intiqamını alacaq!

Bu zaman Avropa geyimli, əllərində günlük tutan iki varlı ərəb, inkiliscə danışib gülə-gülə ötüb keçdi. Hüseyn onların ardınca istehza ilə dedi:

– Bax, belə adamlarımız da var. Qınından çıxıb qınıni bəyənməyənlər, dünyada ən zəngin dil olan ərəb dilində danışmağı özlərinə ar bilirlər. Bu, faciədir. Özümüzünkülər də qəlbimizi sındırırlar. Xalqın ağır həyatı onları narahat etmir.

Əli dərindən ah çəkib üz-gözünü turşutdu. Hüseyn heyrətlə ona baxdı:

– Fikir çəkmə dostum, yaman günün ömrü az olar.

Əli sərt səslə dedi:

– Əgər biz hərəkət etməsək, yaman günün ömrü az olmaz.

– Axı əlimizdən nə gələr?

Əli, qan-tər içində işləyən yükçülərə baxıb həyəcanla dedi:

– Əgər istəsək çox iş görə bilərik. Buna görə də əl-ələ verməli, gücümüzü toplamalıyıq. Özün bilirsən ki, zəif adamları həmişə məhv edirlər. Bu, həyatın qanunudur. Bir bax, xamsin bizim ağacların yarpaqlarını necə qoparıb. Onun təkə xurma ağacına gücü çatmır. Çünki o, möhkəmdir. Biz də elə olmalıyıq.

– Haqlısan, dostum...

Hüseyn nə isə demək istəyirdi ki, Əli onun sözünü kəsdi:

– İncimə dostum, sənə bir həqiqət deyim. Biz həmişə hər yerdə, dükən qabağında, meydançada, ağac kölgəsində oturub, eyni sözləri deyirik. Deyirik, deyirik, saqqız kimi çeynəyirik, danışmaqdan çənəmiz ağrıyır. Sözün qıssası dil pəhləvanıyıq.

– Nə edək, ürəyimizi boşaldırıq.

– Düz deyirsən, yalnız ürəyimizi boşaldırıq, amma silahların patronlarını boşaltmalıyıq.

– Axı!..

– Çox fikirləşmək lazım deyil, sən yükçülərin gözlərinə yaxşı bax, onda bilərsən ki, onlar nə istəyir? İndi mənə de görüm, yükçülər sahilə nə boşaldırlar?

– Yəqin ki, şokalad yeşiklərini boşaltmırlar,-deyə Hüseyn acı-acı gülümsədi,-özün bilirsən ki, hərbi sursatdır,

– Axı o nə üçündür?

Hüseyn sıxılıaraq dedi:

– Məlum şeydir.

– O, gələcəkdə vətənpərvər ərəbləri qırmaq üçündür. Elə deyilmi?

Hüseyn kədərlə cavab verdi:

– Elədir.

– Demək biz özümüz-özümüzdə qəbir qazıyıırıq. Düşmənin dəyirmanına su tökürük. Əgər cəsarətli olsaq bu bəlanı qova bilərik. İndi isə sizdən xahişim budur, bu gecə limandakı hərbi sursatın partladılmasında bizə kömək edəsiniz.

– Partlatmaq...-Hüseynin səsi titrədi.

– Bəli partlatmaq, bu, Əlcəzair azadlıq ordusunun yeni tapşırığıdır.

– Bu işdən ötəri məni asarlar.

– Biz qoymarıq.

– Necə qoymazsınız?

– Səni dərhal partizanların yanına qaçırdırıq.

– Bəs oğlum?

– Ondan narahat olma. Onu da aparacayıq.

– Siz nə danışırsınız, bu mümgün deyil, o uşaqdır.

Bu zaman budkanın ardında gizlənən Əhməd irəli gəlib dedi:

– Ata, mən də gedəcəyəm.

Hüseyn gözlərinə inanmadı.

– Əhməd sən, sən, sən... burada nə edirsən? Sən..

Müəllim ehməllicə Hüseynin qolundan tutdu:

– Dostum, bizə kömək et. Bu hamımızın xahişidir.

Əhməd atasına sığındı.

Son günlərdə dək boynunda gəzdirdiyi, ağzından süd iyi gələn bu balaca oğlan atasını mübariz olmağa çağırır, ona sanki: «qorxma» deyir və yalvarırdı:

– Atacan ümüdümüz sizədir. Xahişimizi yerə salmayın.

Hüseynə indi elə gəldi ki, oğlu birdən-birə böyüyüb, 20-25 yaşlı bir qəhrəmandır. Ona rədd cavabı verə bilərdimi? Axı Əhməd onun yeganə oğlu, ümidi idi. O, heç zaman atasından belə xahiş etməmişdi.

Müəllim əlini Hüseynin çiyinə qoydu:

– Mən səni 30 ildir tanıyıram, oğlunu isə beş il. O bizə kömək edir. Bilirsənmi? Sən isə həmişə kənarda durmusan: bizə işlə yox, sözlə kömək etmişən.

Hüseyn heç zaman belə çıxılmaz vəziyyətə düşməmişdi. Ancaq o, yalnız indi hiss edirdi ki, taleyi öz əlindədir. Qəti qərara gəlməlidir, ya oyanlıq, ya buyanlıq. O, əvvəllər özünü elə aparmağa çalışardı ki, nə şiş yansın, nə kabab. Əcnəbilər Hüseynə inanır, ona bir parça çörək verirdilər. Ancaq o, dostları arasında da hörmətdən düşmək, onların etimadını itirmək istəmirdi. Birdən onlar qalib gəldi. Bu, bəlkə uzun çəkdi. Kim bilir. Bu, kart oyunu kimi bir şeydir. İndi isə dostu və oğlu Hüseynin yaxasından möhkəm tutmuşdular. Əgər onların xahişini yerinə yetirsə, xoşbəxt də ola bilər, bədbəxt də. Əgər ələ keçsə onu əcnəbilər güllələyər. Bu fikir Hüseynin bədəninə üşütmə saldı. Öz əlilə niyə özünü dünyanın işığından məhrum etsin. Oğlunu yetim qoysun? Məgər onun səadəti üçün çalışmırmı? Əhməd isə bu «səadətdən» boyun qaçırır. Bəlkə də yaxşı iş görür. Atası kimi tərəddüd etmir. Fikrində möhkəmdir. Oğlan xoşbəxtliyini başqa yerdə axtarır. Cəsarət tələb olunan və ədalətin hökm sürdüyü yerdə... hansı yolu seçməli. Daha yubanmaq olmazdı. Son sözünü deməli idi.

Hüseynə bu vaxtadək elə gəlirdi ki, yaxın adamlarını şirin sözlə aldatmağı bacarmışdır. Ancaq indi özünün nə qədər səhv etdiyini başa düşdü, dostları onu ürəkdən sevməmişlər, ardınca bəlkə də «fransızların nökrəri»-deyə pıçıldaşmışlar. Bu damğa nə vaxtadək ona əzab verəcəkdir? Oğlunun yanında özünü qorxaq göstərmək, dostu yanında üzüqara olmaq ölümdən bədtər deyilmi? İndi isə belə xoş təsadüfdən istifadə etməsinmi? Daha keçib, nə olacaq-olacaq. O, üzünü müəllimə çevirib dedi:

—Mən sizə kömək etməyə hazırım. Ancaq bilmirəm əlimdən nə gələr?

—Sən böyük iş görə bilərsən. Səndən indi çox şey asılıdır.

—Məni və Əhmədi özünlə yük boşaldan yerə apar.. Hər şey sənə aydın olar...

—Belə görünür ki, sən daha uşaqlara dərs deməyəcəksən.

—Əgər sağ qalaramsa onlara dağ və meşələrdə dərs deyəcəyəm... düşməne müqavimət göstərmək dərsi. Burada böyük bir sirr yoxdur. Yalnız böyük ürək lazımdır, böyük cəsarət!

Gecənin zil qaranlığında limanın yük boşaldılan məntəqəsində böyük gurultu qopdu. Alov göyün üzünü bürüdü, şiddətləndi, ətrafı gündüz kimi «işıqlandırdı. Aralıq dənizi təlatümə gəldi. Buna səbəb olan üç adam, Əli, Əhməd, Hüseyn artıq limandan qaçaraq şəhəri tərk edir, Əlcəzair partizan dəstəsinə doğru irəliləyirdi. Hamıdan daha çox sevinən Hüseyn idi, həyatında ilk dəfə cəsarət göstərən bu adam elə bil yenidən dünyaya gəlmişdi. O daha özünü dil pəhləvanı deyil, əsil qəhrəman hiss edirdi. Yol gedə-gedə oğluna baxıb düşünürdü: «Ağıl yaşda deyil, başda imiş. O da mənə yol göstərdi. Dünyada qorxaqlıqdan pis, cəsarətdən yaxşı şey yox imiş».

T Ü R K Q I Z I

Nazim Hikmətə

POVEST

Gülbahar «yoxlama kitabçasına» dönə-dönə baxıb, gülümsəyirdi, əsas dərslərdən əla qiymət almışdı. Universitetdə oxuduğu dörd ildə o, çox məhrumiyyətlər görmüş, bəzən zeytun-çörəyə belə həsrət qalmışdı. Bu gün kənddə yaşayan valideyinlərinə yazmışdı: «Bir ildən sonra universiteti bitirəcəyəm, sizi özüm saxlayacağam».

Gülbahar kənd evlərini xatırladan kasıblar məhəlləsində yaşayırdı. Onun kirayə tutduğu otaqda dəmir çarpayıdan, stoldan, iki stuldan və aynalı şifonerdən başqa heç bir şey yox idi. Bunlar da qoca ev sahibəsinin idi. Bu otaq Gülbaharın xoşuna gəlirdi. Burada dərslərini hazırlayıb biliyini artırmış, burada şirin yuxular görmüşdü.

Rəfiqələri Gülbaharı təmizkar və səliqəli bir qız kimi tanıyırdılar. O, bəzək-düzəyi xoşlamazdı. O, təbiətən gözəldi. Rəngi ağ, yanaqları qırmızı idi. Şəhərin havası ona hələ təsir etməmişdi. Burada bəzən qızlar başını oğlan kimi vurdurduğu halda, o, uzun saçlarını hələ də qoruyurdu.

Özünə müasir qızlar kimi qulluq etməyi sevməyən Gülbahar indi bir qədər dəyişmişdi. Əlvən yapon ipəyindən tikdirdiyi ən dəyərlı paltarını geyib güzgü qarşısında fırlanırdı. Paltar ona çox yaraşırıdı. Bunu qız sanki indicə, elə bu an

duydu. Güzgüdə girdə sifətini, nazik qaşlarını, iri, qonur gözlərini, yanağındakı qara xalı, xoş təbəssümü görçək anladı ki, ardınca «gözəl qızıdır»-deyənlər səhv etmirlər. Bu sözlər nə qədər ürəyəyatan olsa da, bir o qədər də Gülbaharı usandırırırdı. Məğrur qızın qəlbinə yalnız tələbə yoldaşı Tofiq hakim ola bilmişdi. Oğlanın gözəl xasiyyəti, xoş rəftarı, səmimi baxışları onun xoşuna gəlirdi.

Gülbahar indi bu şən dəqiqələrdə Tofiqi xatırladı, bir qədər fikrə getdi, sonra ondan aldığı məktubu götürüb bir də oxudu: «Əzizim, o gün görüşə gələ bilmədiyimə görə məni bağışlamağınızı xahiş edirəm. Sənə hər şeyi danışaram, özün başa düşərsən ki, məndə günah olmayıb. Yenə həmin yerə, Qalata körpüsünə gəl. Qayıqla seyrə çıxmaq. Onu da bildirirəm ki, sabah axşam kəndimizə yola düşürəm. Elə etmə ki, nigaran gedim».

Gülbahar tərəddüd etmirdi: «Xırda inciklik üçün kin saxlamazlar. Ürəkdən sevənin buna ixtiyarı yoxdur».

Tofiq universiteti bitirmişdi. Bir neçə aydan sonar o, başqa rayona gedəcəkdi. Bəlkə də onlar bir neçə müddət görüşə bilməyəcəkdilər. Bu fikir Gülbaharı çox narahat etdi.

O, yay paltosunu geyib otağın qapısını kilidlədi, həyəətə çıxdı.

Mərhum ev yiyəsinin dəmirçixanası ətrafına tökülən gərəksiz metal qırıntıları hələ də təmizlənməmişdi, həyəət zibilliyi xatırladırdı. Dəmirçinin arvadı qoca idi, qıçları iflic olduğundan həyəti səliqəyə sala bilmirdi. Hər şeyi başlı-başına buraxmışdı. Ancaq bu quru zibilli həyəət də indi Gülbaharın xoşuna gəlirdi.

Axşamçağı idi. Uzun sürən yağış artıq dayanmışdı. “İş düz gətirəndə hava da xoş olarsa, insane necə fərəhlənir! Belə bir vaxtda sevdiyini adamla görüşmək, onunla birlikdə qayığa minib seyrə çıxmaq xoşbəxtlik deyilmi?!”

O, bu xoş fikirlərlə küçəyə çıxdıqda, yolda oynayan qonşu uşağı Memedlə görüşdü. Bu qarayanız, üzügülər bir oğlandı. On yaşı yenicə tamam olmuşdu. İkinci sinifdə oxuyurdu. Ata-anası çox kasıb idi. Gülbahar ona dəftər-qələm verir, dərslərini öyrədirdi. O da Gülbahara bir bacı kimi alışmışdı.

Gülbahar addımlarını yeyinlətdi. Enli bir küçəyə yetişdikdə qeyri-adi bir mənzərə gördü. Burada böyük qaynaşma vardı. Kimi əlinə böyük çamadan və ya bağlama alıb hara isə qaçır, kimi də bu addımların ardınca düşüb onları təqib edirdi. Hay-küydən heçnə eşitmək olmurdu.

Yaxınlıqda bir it hürürdü. Sonra güllə səsi eşidildi. İt bərkdən zingildəməyə başladı. Səs-küy daha da artdı.

Gülbahar bir yunanlı dükana yaxınlaşdıqda, qabağında bir top parça aparən adam qaçdı. Parçanın bir ucu yerlə sürünürdü. Yolla gedən bir amerikan zabiti ayağını parçanın ucuna basıb bərkdən güldü.

Dükandan həyəcan içərisində çıxıb qaçan, saçları pırtlaşmış bir qız düz Gülbaharın üstünə cumdu. Vəhşi heyvan əlindən qurtarıb anasını görən ceyran kimi ona sığındı.

– Bacım, amandır, məni tez bir yana apar!

Gülbahar onu qucaqladıqda qızın ürək çırıntısını belə eşitdi. Sanki bu an ürəklər dilə gəlib danışdı. Qızlar hiss etdilər ki, hər ikisi insan evladıdır, bu yerlərdə boy atıb böyümüş, bir günəşin şüası ilə qızınmışdır. Gülbahar onun əlindən tutub dedi:

– Ardımca gəl!

QIZI dolama-dolaşiq yollarla evinə apardı. Qapını içəridən kilidlədi.

– Bura kasıb otağı olsa da etibarlı yerdir.

– Xanım, sizi mənə Allah göndərdi. O azğın kişilərin içində tək qız idiniz. Tikanlı kollar içində tək gül. Sizə pənah gətirdim.

– O adamlar nəçi idilər?

– Bizim dükanı qarət elədilər. Məni tutacaqdılar...

– Ata-anan hardadır?

– Onlar qaçıblar... mən gecikdim.

– Adın nədir?

– Diana.

– Əziz Diana, heç fikir eləmə, səni quldurların əlinə vermərəm.

Diana minnətdarlıqla ona baxıb gülümsədi.

Bu zaman həyətin qapısı döyüldü, Gülbahar qonağını köhnə dəmirçixanada gizlədib qapıya yanaşdı:

– Kimdir?

– Açın qapını!

– Nə istəyirsiniz?

– Qorxmayın, bizi içəri buraxın.

Qız şübhə doğurmamaq üçün dərhal qapını açdı. İçəri yekəpər kişi ilə balaca boy bir cavan oğlan girdi.

– Xeyir olsun?

Yekəpər kişi şübhə ilə Gülbahara baxıb dedi:

– Bizə xəbər verdilər ki, sizinlə buraya bir yunan qızı gəlib. Düzdürmü?

– Düzdür. Gəlmişdi. Buyurun otağa... Məni başa salın görüm nə olub?

Yekəpər kişi içəri girdikdə otağa nəzər salıb dedi:

– Qız hanı?

– Mən ona parça pulu borclu idim, verdim, getdi.

– Parça pulu? Biz onların dükanını dağıdırıq, siz ona parça pulu verirsiniz?..

Bizə onun yaşadığı ev lazımdır.

– Dükanını soyubsunuz, indi də evini...

– Bunun sizə dəxli yoxdur. Deyin görək o hara getdi?

– Mənə bir söz demədi.

– Düz demirsiniz. Siz türk qızı deyilsiniz? Bəlkə yunansınız?

– Mən türk qızıyam. Siz də əsil türk oğlu olsanız, belə hərəkət etməzsınız.

– Sizinlə başqa cürə danışardıq...

Balaca boy oğlan, yekəpər kişinin sözünü tamamladı:

– Təəssüf ki, pasportunuzda türk qızı yazılıb.

Yekəpər kişi əlavə etdi:

– Məsələ bir pasportda deyil, ürəkdədir. Bu qızda türk qəlbi yoxdur.

– Heç olmasa siz türk qəlbindən danışmayın. Sizin heç qəlbiniz yoxdur!

– Siz çox sərt danışırırsınız. Kimə belə güvənirsiniz?

– Vicdanıma.

– Vicdan sözü ilə alver etməyin. Gəlin o yunan qızının yerini deyin. Yoxsa sizin üçün pis olar.

– Məni qorxutmayın.

– Görünür, siz çox igid qızsınız, hökumətdən qorxmursunuz.

– Mən düz söz deyəndə heç kəsdən qorxmuram. Mən bir sizdən yox, polis idarəsindən də narazıyam, çünki sizin bu hərəkətlərinizə göz yumurlar.

– Siz polis idarəsini təhqir edirsiniz? Bu sizə ağır oturacaq.

Yekəpər adam üzünü yoldaşına çevirib dedi:

– Bu lovğa qızın həddini özünə bildirmək lazımdır. Biz gərək sübut edək ki, bu türk qızı deyil.

Onlar gedən kimi Gülbahar həyətin qapısını bağladı, bir qədər durub onların uzaqlaşmasını gözlədi. Hiss edirdi ki, yaxasını bu talançıların əlindən asanlıqla qurtara bilməyəcək. Onun şən gününü matəmə döndərən bu adamlardan nə desən gözləmək olardı. Ancaq hər şeydən əvvəl Diananı aparıb başqa yerdə gizlətmək lazımdı.

Gülbahar qət etdi ki, qızı şəhərin yaxınlığındakı kənddə yaşayan xalası Rəmziyyənin yanına aparsın. Rəmziyyə xalanı rəhimli, dar gündə kara gələn bir adam kimi tanıyırdı.

Gülbahar dəmirçixanaya gedib Diananı evə apardı. Fikrini dedikdən sonra şifonerdən bir örpək çıxarıb ona verdi:

– Buna elə bürün ki, yoldan keçənlər sənin xəstə olduğunu zənn etsinlər.

Diana ömründə bir dəfə də olsa başına örpək örtməmişdi. Bu ona qərribə göründü. Türk qızı, yunan qızı. hər ikisi yanaşı gedir, bir kəlmə də danışmırdılar hava qaralmışdı.

Onlar şəhərin Asiya hissəsinə yetişərkən, bir evin od tutub yandığını gördülər. Alov ətrafı işıqlandırmışdı. Bir neçə adam, əlində bağlama, qaranlığa tərəf qaçırdı. Qışqırıq, ağlamaq səsi eşidilirdi. Gülbaharın tükləri biz-biz oldu: “Yəqin yunan evidir. Allah göstərməsin!”

Yunan evindən xeyli uzaqlaşıb şəhərin kənarına yetişərkən şiddətli yağış yağmağa başladı. Bir az bundan əvvəl Tofiqlə görüşmək üçün havanın xoş olmasını arzu edən Gülbaharı indi yağış sevindirdi.

İstanbulda səfalı, gəzməli yerlər çoxdur. Onlardan biri də Qalata körpüsünün ətrafıdır. Burada gənclər görüş təyin edir, öz fikir və hisslərini bir-birinə bildirir, dil tapırlar. Bəzən sevgilisini intizarda qoyan, verdiyi sözə əməl etməyib dostluqda xəyanət edən də olur. Ancaq bunları heç kəs xatırlamaq istəmir.

İlk məhəbbət ətrini duyan gənclər xoş sözlərə daha tez inanırlar. Tofiq də belə gənclərdəndi.

O, İstanbulun yaxınlığında olan bir kənd müəlliminin oğlu idi. Orta təhsilini atasının dərs dediyi məktəbdə almışdı. Universitetə daxil olmaqda əmisi pənah Tofiqə kömək etmişdi. İndi də onu öz himayəsində saxlayırdı. Tofiq əmisindən yarımışdı. Onu ikinci ata hesab edirdi.

Pənah şəhərin məşhur vəkillərindən biri idi. Kömək üçün ona çox adam müraciət edirdi. Ancaq o, əksər hallarda kasıbların şikayəti ilə məşğul olur, tapdalanmış hüquqları qorumağa çalışırdı. Onu xalqa sevdiren də bu idi.

Tofiq körpüdən uzaqda yaşasa da, Gülbaharla görüşmək üçün tez-tez buraya gəlirdi...

– Bu əhvalat iki il əvvəl olmuşdu. Universitetin qocaman müəllimlərindən professor Qasım bərk xəstələnmişdi. O tək yaşayırdı, baxanı yox idi. Vəziyyəti ağırdı. Tofiq dərstdən çıxıb müəllimin evinə yetişərkən gördü ki, Gülbahar onun qapısını döyür. Ürəyi həyəcanla çırpındı. İş elə gətirdi ki, qızla bərabər otağa daxil oldu. Bir-birinə baxıb gülümsədilər. Gülbahar pıçıldadı:

– Sən də buradasan?..

– Belə görünür...

Hər ikisi gətirdikləri sovqatı stolun üstünə qoyub xəstəyə yanaşdı. Qoca onları görəndə kimi dirsəklənib oturdu, və əyləşmək üçün yer göstərdi. Müəllim onlara xeyir-dua oxuyurmuş kimi dedi:

– Siz mənim xəstə qəlbimi sevindirdiniz. Allah hər ikinizi xoşbəxt etsin.

Onlar utancaq uşaqlar kimi başlarını aşağı saldılar.

Müəllimləri ilə vidalaşdıqda hava qaralmışdı. Gülbahar Tofiqə dedi:

– Müəllim elə biləcək ki, biz bir yerdə gəlmişik. Bir təsadüfə bax.

– Gözəl təsadüfdür. Bu məni sevindirir. Qoy indi bunu müəllimlər də bilsin, bütün tələbələr də, hamı bilsin... İcazə versən səni evə ötürərəm. Bu mənim üçün böyük xoşbəxtlikdir. Mən bunu çoxdan arzu edirdim.

Söhbət yaxşı başlanmışdı. Tofiq yalnız bu zaman qəlbində çoxdan bəri gizlətdiyi fikirləri Gülbahara deməyə imkan tapmışdı. O, bu unudulmaz günü xoşbəxtliyin müjdəsi adlandırırdı...

Həmin əhvalatdan sonra onları tez-tez Qalata körpüsü yanında, Bosfor boğazı sahilində görmək olardı. Ən şirin ürək sözlərini burada danışardılar. Təbiətin gözəlliyi haqqında başlanan söhbət, insan taleyi haqqında müxtəlif mühakimələrlə bitərdi. Sonra onlar susar, dəniz ləpələrinin səsini dinləyərdilər.

Bir dəfə sahildə durub ətrafı seyr edərkən Tofiqin: «Məni doğurdanmı sevirsən?» sualına Gülbahar belə cavab vermişdi:

– Bosfora bax, o, sənə cavab verər.

– Bosfora?

– Bəli, o, ən yaxşı aynadır. O hər şeyi düz göstərir.

Tofiq Gülbaharın suda əks olunan girdə sifətindəki xoş təbəssümünə, sevdalı gözlərinə baxıb öz cavabını almışdı:

– Sən doğrudan da baharın gülüsən,-demişdi.

Bəs indi? Tofiq bu axşam Gülbaharla saat altıda görüşməli idi. Ancaq hər ehtimala qarşı tez gəlmişdi. İstəmirdi ki, qız onu gözləsin...

Tofiq qarşıdakı böyük dəmir sütunun üstündəki saata baxdı, yeddidən on dəqiqə işləyirdi. Demək, vaxtdan bir az keçmişdi. Əvvəl bunun o qədər də fərqinə varmadı. «Qız adətən bir az gecikməlidir»-deyə özünə təsəlli verdi.

O, Gülbaharı uzaqdan belə yerləşindən tanıyardı. Gülbaharın heç kəsə baxmadan yavaş, lakin ahəngdar addımlarla irəliləməsi Tofiqi həmişə valeh edərdi. İndi onun qabağından müxtəlif yerləşli qızlar ötüb keçirdi. Onların heç biri Gülbahara oxşamırdı. Səsləri də, gülüsləri də bam-başqa idi.

Tofiqin ürəyi sıxıldı, özünü ən bədbəxt adam hiss etdi.

Yarım saat da keçdi. Gülbahar gəlmədi. Bu axşam körpüdə başqa vaxtlara nisbətən adam az idi. Nədənsə onlar o qədər də şən deyildilər. Olmaya gündüz baş vermiş talan öz təsirini göstərmişdir?

Tofiq bir qədər fikrə getdikdən sonra özünə təsəlli verdi: «Bu işin Gülbahara nə dəxli?». Bu zaman yağış da bir yandan başladı, adamların bəziləri dağılışdı, bəziləri də özlərini dalda yerə verib durdular.

Tofiq saatlı sütunun dibinə qısıldı. Onun səbri tükənmişdi. Başından müxtəlif fikirlər keçirdi: «Bəlkə Gülbahar inciyib? Qızlar tez küsürlər. Ancaq dünən gecikməyimin səbəbini bilsəydi, belə etməzdi, mən isə bunu məktubumda yazmaq istəmədim».

Dünənki əhvalat belə idi.

Tofiqin vaxtı boş olduğundan görüşə düz bir saat tez gəlmədi. O, körpüdə bir xeyli adamın yığılıb dənizə baxdığını görmüş, həyəcanlı səslər eşitmişdi. «Yazıqı qurtarın!» «Bax ora, oraya!».

Adamlara yaxınlaşdıqda, məsələ aydın oldu. Kimsə özünü dənizə atmışdı. Üzküçülər suya atılıb onu xilas etməyə çalışırdılar. Tofiq əmisini də körpüdə gördü. O da dənizə baxa-baxa adamlara həyəcanla nə isə deyirdi. Tofiq ona yanaşdı: «Əmi, siz də burdasınız?» Pənah onun qolundan tutdu: «Mən bu işlə məşğul olaçağam. Mənə kömək et. Özünü dənizə atanın yazdığı kağız da tapılıb. Al oxu və sax- la!...»

Kağızda bu sözlər yazılmışdı: «Mən ilk dəfə bu Bosfor boğazı sahilində sevmişəm. Sonra isə bu sevgi mənə bədbəxtlik gətirdi. Ailəm böyüdü, yeddi uşaq sahibi oldum. Ürəyimin bu parçalarını çox əziyyətlə saxladım. Uşaqlarım gözümlün qabağında şam kimi əriyirdi. Mən buna çox dözdüm. Burada hərbi qulluqda olub bizi lağa qoyan əcnəbilərə qarşı öz nifrətimi bildirdikdə, məni işdən qovdular. Zeytun-çörəyi də əlimdən aldılar. Uşaqlarımı ac-yalavaç, cır-cındır içində görməkdənsə ölməyi qət etdim. İlk dəfə sevdiyim bu əziz yerdə də gözlərimi daimi yummaq istədim. Bu, ata üçün nə qədər ağır olsa da başqa çarə yoxdur. Əlvida, ilk sevgi, əziz uşaqlar, füsunkar Bosfor. Məhəbbət körpüsü!..»

Uzaqdan səspər eşidildi: «hələ sağdır!», «özünə gələr!»... Üzgüçülər özünü dənizə atan adamı sudan çıxarıb körpüyə gətirdilər. Süni tənəffüs vasitəsilə onu ayıltılar. Ancaq o, elə zəif idi ki, ayağa dura bilmirdi.

Pənah bir maşın tutub onu oturtdu, Tofiqə dedi:

— Sən də min, onu evinə aparaq, bir şey fikirləşib kömək edək.

Belə bir təklifdən boyun qaçırmaq olardımı? Tofiq, bu vəziyyətdə ikən sevgilisi ilə görüşəcəyini əmisinə deyə bilərdimi? Əgər bu işdən imtina etsəydi, Gülbahar özü onu danlayar və «daşqəlbli» adlandırırdı.

Tofiq indi bu əhvalatı xatırlayıb köksünü ötürdü, saata baxdı. Artıq səkkizdən keçmişdi. Yağış daha da güclənmişdi. Sel ətrafı bürümüşdü. Burada durmağın daha mənası yox idi. O, kor-peşiman, körpüdən evə tərəf yollandı.

Gülbahar yunan qızı ilə kəndə yetişdikdə, bir it bərkdən hürməyə başladı. O biri itlər də ona qoşuldu. Bir qarı küçəyə çıxdı.

– Kimsiniz?

– Mənəm, Gülbahar!

– Bəs yanındakı?

Gülbahar yalan deməyə məcbur oldu.

– Rəmziyyə xalamdır.

– Xoş gördük, Rəmziyyə xanım. Deyirlər şəhərdə talandır. Bir danış görək.

Gülbahar dedi:

– Xalam bərk xəstədir...

Gülbahar yaxasını qarının əlindən qurtarıb köksünü ötürdü:

– O boyda şəhərdə bizə rast gələn olmadı. Burda... Ancaq, Diana, onu deyim ki, bu kənddə sənün yunan qızı olduğunu bilsələr də ziyan yoxdur.

Yağış aman vermirdi. Qızlar tamam islanmışdılar. Rəmziyyə xalanın evinə yetişdilər. Gülbahar yay paltosunu soyundu. Diana isə örpəyini götürdü, evə daxil oldular. Gülbahar yunan qızının başına gələn əhvalatı xalasına danışdı. Rəmziyyə xala çox pərişan olub ağlamsındı, məhəbbətlə Dianaya baxıb ürək-dirək verdi:

– Mən bir dəfə də yunan dostlarımın karına gəlmişəm. Heç sıxılma. Bu tufanın da bir sonu olar. Burada arxayın qala bilərsən. Bir adam sənə güldən ağır söz deməz.

Rəmziyyə xalanın bu sözləri Dianaya təskinlik verdi: «O da Gülbahar kimi səmimidir», -deyə düşündü.

Rəmziyyə xala qonaqları yedirib-içirdikdən sonra yatmaq üçün yer hazırladı. Qızlar bir çarpayıda uzanıb bir-birinə qısıldılar. Yenicə tanış olmuş bu qızlar indi özlərini ən yaxın rəfiqə kimi hns edirdilər. Uzaqdan baxan adam bu saf, təmənnəsiz insan məhəbbətinə qibtə etməyə bilməzdi. Həyatın əsil ləzzəti bunda deyildi?

Diana sükutu pozub dedi:

– Gülbahar, bəs sən evdən çıxıb hara gedirdin?

Gülbahar bir an duruxdu. Diana bilsəydi ki, onun ucbatından qız sevgilisinin görüşünə gedə bilməyib, şübhəsiz ki, sıxılaçaqdı. Axı bu minnət nəyə lazımdır?

– Heç, əzizim, təmiz havada gəzmək istəyirdim.

– Sənin istirahətini də pozdum, çətin işə düşdün...

– Belə danışma. Səni xilas edə bildiyimə çox şadam.

Qızlar bir azdan sonra susdular. Ancaq uzun müddət gözlərinə yuxu getmədi.

Diana ata-anasından nigaran idi. Bilmirdi ki, onların başına nə gəlmiş, özlərinə sığanacaq yeri tapmışlarmı? O, bir neçə gün burada qalıb sakitliyin bərpa olmasını gözləməli idi. Gülbahar ona söz verib arxayın etmişdi ki, şəhərə gedib onun valideynlərinin taleyi ilə maraqlanacaqdır. Dianaya indi elə gəlirdi ki, o, heç zaman belə bir yaxşılığın əvəzini çıxma bilməyəcəkdir. «Həyatımı qorumuş türk qızı mənim ailəmə də kömək əlini uzadır!» Talançılar dükana hücum edərkən o, türklərə bəslədiyi nifrətə görə özünü qınadı: «Mən səhv etmişəm. Xalqın təqsiri olmur. Gülbahar kimi adamlar çoxdur. O əsil türk qızıdır».

Gülbahar da düşünürdü: «İyirminci əsrin ortalarında da belə vəhşilik olarmı? Bu mənfur işdə hökumət işçilərinin əli vardır. Yoxsa xalqlar heç zaman bir-biri ilə vuruşmazlar».

Türk ədəbiyyatının elə incisi yox idi ki, Gülbahar onu oxumamış olsun. O Tofiq Fikrətin bütün şerlərini əzbərləmişdi. «Xəlүqün aməntüsü», «95-ə doğru» şeri dilindən düşməzdi. «Çalı quşunun» vurğunu idi. O, Fəridədə olan bəzi xüsusiyyətləri özündə görürdü. Düz, sədaqətli olmaq, zavallılara kömək etmək... Erməni hacı Qalfanın Fəridəyə bəslədiyi hörmət və qayğı Gülbaharda xoş təsir oyatmışdı. Bizim ədiblərimizin əksəriyyəti insanın insana bəslədiyi məhəbbəti həmişə ilhamla tərənnüm etmişlər. Bəs bu talançılar, insanlıq simasını itirmiş quldurlar haradan ortaya çıxdı?»

Qız qət etmişdi ki, sabah şəhərə gedib evə dəydikdən sonra Tofiqi tapsın, bütün əhvalatı ona danışsın.

Gülbahar indi Tofiqin nə çəkdiyini yaxşı bilirdi. Yəqin onun da gözünə yuxu getmir, başından müxtəlif fikirlər keçir. Bəlkə də o, artıq yola düşübdür. Uzun

müddət sevgilisini görməyəcək və elə güman edəcək ki, Gülbahar əbədi olaraq ondan üz döndərüb. Kim bilir, bəlkə də...

Tofiq kəndə getmək üçün hazırladığı çamadanına qüسسə ilə baxıb fikirləşdi: «İndi yola düşmək böyük cəza deyilmi? Belə nigarançılıqla kənddə istirahət edə bilərəmmi?» Bəs nə etsin? Gedib Gülbaharın ayaqlarına düşsün? Yox, o, bunu eləməz! Bilirdi ki, Gülbahar özünü alçaldan adamları xoşlamır. yaxşı da edir...

Tofiq saatına baxdı. Qırx dəqiqədən sonra qatar yola düşməli idi. O, ixtiyarsız olaraq ayağa qalxıb çamadanını əlinə aldı, küçəyə çıxdı.

Yağış daha yağmırdı. Səma göm-göy və aydındı. Havadan baharın ətri gəlirdi. Səfalı bir gecə idi. Ancaq küçələr bom-boşdu. Bu, Tofiqi daha da qüسسələndirdi. Özünü daha kimsəsiz hiss etdi. Ona elə gəldi ki, buranı belə tərk etməsindən şəhər də narazıdır. Nəinki Gülbahar, heç kəs onunla vidalaşmır. İndi əlindəki çamadan da Tofiqə çox ağır görünürdü.

O, göy məscidin yanı ilə gedərkən əvvəl güllə, sonra sınıan şüşə səsi eşitdi, daha sonra qarşıdakı çəpərli bağdan bir adamın çıxıb iri addımlarla getdiyini gördü. Onun ardınca düşüb izlədi. qaçan adam bir azdan sonra sürətini azaldıb yavaş- yavaş getməyə başladı. Futbol oyunu həvəskarlarının həmişə yığıldığı meydançaya gəldi, burada bir-biri ilə bərk mübahisə edib söyüşən cavanlara yanaşdı, ucadan dedi:

– Yenə dinc durmurlar. Güllə səsinə eşitdiniz?

– Eşitdik, nə olsun, qoy söhbətimizi edək,-deyə kimsə onun sözünü kəsdi. O isə buna əhəmiyyət vermədən sözünə davam etdi:

– Deyirlər bir yunan, göy məscidə güllə atıb nəyi isə sındırıb.

– Ola bilməz.

– Gedin özünüz baxın.

– Demək yenə sürtüşürlər.

– Səfehdirilər.

– Təqsir həmişə öləndə olur.

Bura gələn adam guya cavanları sakitləşdirmək məqsədilə dedi:

– Çox bənd olmayın.

– Necə yəni çox bənd olmayaq? Gedək məscidə baxaq. Bunun qisasını alağ.
Bir neçə adam məscidə tərəf cumdu. Bu zaman Tofiq yetişib çamadanını yerə qoydu. Vəziyyətin nə yerdə olduğunu dərhal duydu. Bura gələn adama diqqətlə baxdıqda tanıdı: hökumət qulluqçusu idi. Tofiq ona yanaşdı:

- Demək siz də cavanları qızıışdırmağa müvəffəq oldunuz?
- Nə deyirsən? Mən əksinə, onlara dedim: «çox bənd olmayın».
- Bu siyasəti başa düşürük. Məscidə güllə atan siz deyildinizmi?
- Sus! Belə böhtanın cəzası böyükdür.
- Bu həqiqətdir!
- Sərsəmləmə!

Tofiqin başından belə bir fikir keçdi: «Yəqin Gülbahar da belə bir qəzaya rast gəlib. O, çox həssas qızıdır. O da mənim kimi belə hadisələrə soyuqqanlı baxa bilməz».

Hökumət məmuru aralanmaq istədikdə Tofiq onun qolundan tutdu:

- Gedək.
- Hara?
- Polis idarəsinə.

O, gülümsədi:

- Bundan sən ziyan görərsən. Əl çək.

Tofiq ətrafa baxıb heç kəsi görmədikdə qulaylanıb onun sifətinə bir yumruq vurdu. İkinci dəfə vurmaq istərkən qarşısında bir maşın durdu. Oradan iki adam düşdü. hökumət məmurunu Tofiqn əlindən aldılar, onu hədələyərək maşına itələdikdə hökumət məmuru:

- Lazım deyil, qoy getsin,-deyib şoferin yanında əyləşdi.

Maşın yerindən tərpəndi. Tofiq öz-özünə dedi:

«Bu da hökumətimizin nümayəndəsi. Türk-yunan ədavətindən zövq alan cənab!»

Tofiq bir an nə edəcəyini bilmədi. İndi hara getsin?

Onun qabağından bir dəstə amerikalı soldat ötüb keçdi. Onlar sərxoş idilər.

Tofiq Gülbaharla bir söhbətini xatırladı. Qız ona demişdi: «Küçələrdə amerikalılar gündən-günə çox nəzərə çarpır. Özlərini yaman çəkirlər. Elə bil bu yerlərin ağasıdırlar. Bu heç xoşuma gəlmir. Birdən istiqlaliyyətimizi əlimizdən alarlar». Tofiq gülüb demişdi: «Elə danışma, onlar bizim dostlarımızdır». Gülbahar ona belə cavab vermişdi: «Allah, bizi belə dostlardan qoru, düşmənlə özümüz bacarıyıq». Bu söz indi də Tofiqi. düşündürdü.

«O, haqlıdır. hər şeyi hiss edir... Belə bir vaxtda mən ondan nahaq inciyrəm... Tutaq ki, Gülbahar məni sevmir. Onun dərdinə qalmaq insanlıq borcum deyilmi?»

Bəs onu necə tapsın? Çamadanı əlinə alıb ixtiyarsız olaraq irəlilədi. Əhmədiyyə, məscidinə yaxınlaşarkən dayandı. Sanki bir ,səs ona dedi: «Sevgilini ağır gündə qoyub hara gedirsən?» Tofiq geri döndü, təkrar evə tərəf yönəldi: Sabah onu harada olur-olsun tapmalıyam».

Şiddətli yağış yağmağa başladı. Tofiq addımlarının sürətini artırdı, heç bir şey hiss etmirdi, çamadanı indi ona çox yüngül görünürdü.

Tofiq Gülbaharın yaşadığı yeri bilirdi. Ancaq qonşular arasında söz düşməsin deyə bir dəfə də olsa oraya ayaq basmamışdı. İndi isə necə olursa-olsun onu tapmaq lazım idi. İşin tərsliyindən qızın telefonu da yox idi ki, zəng vursun. Bir qədər tərəddüddən sonra qızın evi ətrafında fırlanmağı qət etdi. Bəlkə burada ona rast gəldi. Ancaq bu gözlənilən nəticəni vermədi. O, Gülbaharın yaşadığı məhəllədə gəzməkdən bezikdi. Tofiqə elə gəldi ki, yoldan keçənlər ona şübhə ilə baxır; kim bilir, bəlkə də onu oğru və ya quldur hesab edirlər. O, nəhayət, cürət edib həyət qapısını döydü, çıxan olmadı. Bir daha döydü, yenə heç kəs görünmədi. Qapını açıb həyətə girdikdə uzaqdan bir qarının zarıltılı səsi eşidildi:

– Kimsən? Evə gəl, mən tərپənə bilmirəm. Tofiq həyətin o başında yaşayan qarının otağını tapıb içəri girdi, salam verdi. Qarının fikrini azdırmaq üçün soruşdu:

– Sizdə kirəyə otaq varmı? Qarı fikrə getdi:

– Hələlik yoxdur. Bəlkə oldu. Sabah bir bura dəy, mənim otağında bir qız yaşayır. Bəlkə o getməli oldu.

– Haraya?

– Bunu mən bilmirəm. Mənə lazım da deyil.

– Çox gözəl. Otağa baxmaq olarmı?

– Qız evdə deyil. Onsuz qapını açmağa ixtiyarım yoxdur.

– O hara gedib?

Qarı çəp-çəp Tofiqə baxdı:

– Bu suala da cavab verə bilmərəm. Bu sənə də lazım deyil.

Tofiq üzr istədi, küçəyə çıxdı. Bir qədər irəliləyib dayandı. Əlində şar tutub üfləyən bir oğlanın ona tərəf gəldiyini gördü. Oğlan nə qədər səy edirdisə, şarı hava ilə doldura bilmirdi. Tofiq onu yanına çağırıb dedi:

– Kömək edimmi?

– Əmi, xahiş edirəm.

Tofiq şarı alıb üfləyərək şişirtdi.

– Sağ ol, əmi.

– Adın nədir?

– Memed.

– Bu yaxındamı yaşayırsan?

– Bax burada,-deyə oğlan Gülbaharın yaşadığı evin yanındakı binanı göstərdi.

– Gülbaharı tanıyırsanmı?

– Yaxşı tanıyıram. Mənim müəllimimdir. Məktəbdə başa düşmədiyim dərsləri mənə öyrədir.

– Sən onu bu gün görməmişən?

– Görmüşəm. Bir az bundan qabaq onlara bir kişi gəldi, onunla çıxıb getdi.

– Necə kişi idi?

– Qara kostyum geymişdi.

– Qoca idi, cavan?

– Cavandı.

Tofiqin üstünə elə bir qaynar su tökdülər. «Bu necə ola bilər? Demək onun tanışını varmış, məndən gizlədirmiş? Bəlkə o adama görə də görüşə gəlməyib?»

- Sən onların hara getdiyini bilmədinmi?
- Bazarın yanındakı döngədən oyana buruldular.
- O döngəni mənə göstərə bilərsənmi?
- Göstərə bilərəm.

Oğlan Tofiqi dar, əyri-üyrü küçələrlə aparmağa başladı.

- Gülü b danışırdılarmı?
- Yox, danışırdılar.

Tofiq, Gülbahar haqqında bayaqkı şübhəsinə görə özünü qınadı. O, dünyalar qədər sevdiyi bir qızdan xəyanət gözləməməli idi.

Oğlan Tofiqi dediyi yerə apardı, döngəni göstərdi:

- Bax, buradan belə getdilər.

Tofiq ətrafa nəzər saldı.

Döngə ilə bir qədər getdikdən sonra irəlində izdiham göründü. Adamlar nə işə danışırdılar. Tofiq onlara yanaşdı. Bir arvad rəfiqəsinə deyirdi:

- Elə gözəl qızı dustaq eləmək günahdır. Bu, Allaha da xoş getməz.
- Yəqin təqsiri var.
- Yunan qızına yazığı gəlib, onu qoruyub. Buna görə adamı həbsə alarlar?

Tofiq ürək döyüntüsü ilə soruşdu:

- Bağışlayın, xanım, siz o qızı gördünüzmü?
- Gördüm, deyirlər universitet talibəsidir.
- O haradadır?

– Hələlik burada, polis idarəsində, döngənin o üzündədir.

Tofiq bir baş polis idarəsinə cumdu, növbətçiyə müraciət edib soruşdu:

- Mən həbs olunan universitet talibəsinin adını bilmək istəyirəm.

Növbətçi, polis idarəsinin rəisinə zəng vurduqdan sonra dedi:

- Buyurun içəri.

Tofiq ürəksızıcı kiçik bir otağa daxil olduqda, növbətçi ona əyləşmək üçün yer göstərib dedi:

– QIZIN adı Gülbahardır.

Tofiqi tər basdı.

– Mən ona zamin durub buraxdırmaq istəyirəm.

– Bir halda ki, tanıyırsınız, onun haqqında əvvəlçə bizə həqiqəti deməlisiniz.

– Mən həqiqəti deyə bilmərəm. Bu sizi təmin etməyəcək. Sizə elə şey lazımdır ki, onun həbsdə qalması üçün əsas olsun. Mən isə bu işdə sizə kömək edə bilmərəm. İnsan insana, xüsusən sevdiyi adama böhtan atarmı?

– Siz tələbələrle danışmaq çətindir. Bütün bəlalər universitetdən gəlir.

– Belədirsə, onu bağlayın.

Növbətçi dinmədi. Tofiq sözünü dəyişdi.

– Görüşməyə icazə verərsinizmi?

– Bu ancaq təhqiqat qurtarandan sonra mümkündür.

Tofiq danışmağın daha mənasız olduğunu görüb polis idarəsini tərk etdi. Onu səbirsizliklə gözləyən Memədə yanaşdı, qolundan tutub buradan uzaqlaşdı.

İkinci gün idi ki, Gülbaharı ayrıca kamerada saxlayırdılar. O, hələ dindirilməmişdi. Bu barədə öz etirazını bildirdikdə keşikçi dedi:

– Səni nə qədər gec dindirənlər, bir o qədər yaxşıdır. Tələsmə, qoy ağlın başına gəlsin, təqsirini boynuna al.

– Mənim heç bir təqsirim yoxdur.

– Əvvəlcə bütün dustaqlar belə deyir, sonra ipək kimi yumşalırlar. Günahsız adamı kameraya salmazlar.

Keşikçi qapını onun üzünə çırpdıqda, Gülbahar özünü daha da təhqir olunmuş hiss etdi. Onu evdən aparacaq arıq, qara kostyum geymiş polis işçisi belə deyildi. Özünü elə aparırdı ki, sanki vəzifəsindən xəcalət çəkirdi. O, demişdi:

«Xanım qız, mənimlə xəfiyyə idarəsinə getməlisiniz, inciməyin, vəzifəm belədir. Orada hər şeyi ayırd edərlər. Bir əsas tapılmasa buraxarlar»... O, bu sözləri elə nəzakətlə söyləmişdi ki, Gülbaharın bu adama yazığı gəlmədi. Heç bir sual vermədən onunla bərabər xəfiyyə idarəsinə getmişdi. «Eh, bunları

tanımaq çətindir,-deyə Gülbahar düşünürdü,-bəlkə adamlara belə təsir bağışlamaq da bir siyasətdir».

Yox, əslində belə deyildir. Polis işçisi Osman Gülbahardan az əzab çəkmirdi. Yarım il bundan əvvəl ailəsini dolandırmaq və bir parça çörək üçün bu işə girməyə razılıq verdiyi günə həmişə lənət oxuyurdu. O, əvvəllər elə bilirdi ki, cinayətkarları tutmaqda polis idarəsinə kömək etmək xeyirxah işdir. Burada irad tutulası nə vardı ki? Ancaq həbs edilənlərin içərisində çoxlu günahsız adamlara rast gəldikdə həqiqəti anladı. Doğrudur, onun vəzifəsi böyük deyildi. Ancaq işində səy etməli idi. Bu da əlindən gəlmirdi.

Bir dəfə o, özünü göstərmək istəmişdi. Qonşuluğunda olan cavan bir bəstəkar nəzərini cəlb etmiş, şübhəli göründüyündən onu izləməyə başlamışdı. Bəstəkarın evinə qərribə adamlar gəlirdi. Buradan da çox gec çıxıb gedirdilər. Osman çox fikirləşdi, bunlar heç də içki dostuna və ya qumarbaza oxşamırdılar. Yay gecələrindən birində Osman gedib onun küçəyə baxan pəncərəsi ardında gizlənmişdi. İçəridəkilərin söhbətinə diqqətlə qulaq asmışdı. Əvvəl heç nə anlaya bilməmişdi, nəhayət bəstəkarın bir neçə cümləsini eşitmiş və sözlərdən ona məlum olmuşdu ki, o hökumət əleyhinə danışır, amerikalıların hərbi köməyini pisləyir...

Bu sözlərdən sonra birdən ara sakitləşdi. Bəstəkar pianinoda öz yeni əsərini çalmağa başladı. Musiqi elə gözəl və ruh oxşayıcı idi ki, Osman bir anlığa hər şeyi unutdu, qoy bir az da gözləsin, sonra gedib xəbər verər, qoy bir az da, bir az da dinləsin... Osman yerindən tərpənə bilmirdi. Bəstəkarın yeni əsəri onu sanki sehirləmişdi. «Heç insafdırmı belə musiqi yazan adamı qələmə verib bədbəxt edim. Bəs onun sözləri, mənə nə!..» Yox, musiqi qəlbinə üstün gəlmiş, yavaşca durub getmiş, heç kəsə bir söz deməmişdi. İlk dəfə «özünü göstərməsi» də belə olmuşdu. Sonra qət etmişdi ki, ondan polis işçisi çıxmaz. Bura Osman kimi adamları yeri deyil. Ancaq bilirdi ki, əgər bu yaxında səy etməsə onu həbsxanaya keşikçi göndərəcəklər. Bu da xoşa gələn şey deyildi.

Zərərin yarısından qaçmaq da şərtidir. Bu işə girmək də çətindi, çıxmaq da... Adamı belə yerdə tez ilişdirib evini yıxarlar. Bu yaxınlarda bir polis işçisini

buradan həbsxanaya keşikçi göndərmişdilər. Xoşagəlməz bir söz danışdığından onu oradaca həbs etmişdilər. Dustaqların yanında da o az əzab çəkmirdi.

Osman heç kəsə ziyan verməyən, toyuq başı kəsməyə belə qadir olmayan adamları müşayiət etdikdə rəng verib rəng alardı. Dünya başına fırlanardı. Bəzi adamlar onun harada işlədiyini bilirdilər.

İndi türk qızını-mələhətli, qəşənk, üzündən nur tökülən bir qızı polis idarəsinə aparmaqdan dəhşətli nə ola bilərdi? Görənlər də nə deyəcək. «İkidə bax, boyundan da utanmır, ceyran kimi məsum bir qızı qabağına salıb aparır. Belə çörəyi yeməkdənsə öləsən, Osman!»

Əgər Gülbahar Osmanın ürəyindən keçənləri bilsəydi...

Evdən çıxanda Osman ona demişdi:

– Onu da bilin ki, sizi yolla elə aparacağam ki, heç kəs bir şey hiss etməsin. Gecədən xeyli keçmişdi. Gülbahar kameranın taxta çarpayısı üstündə uzanmışdısa da, gözünə yuxu getmirdi. Kamerada tək qalmaq nə amansız şeymiş. İnsan öz-özü ilə nə qədər danışar? O, gündüz işığına həmişə həsrət qalacaq. Verdinin «Aida» operasını xatırladı. Bu operaya Tofiqlə lap bu günlərdə tamaşa etmişdilər. Nə xoşbəxt bir gün idi!

Tofiq ona demişdi: «Sevginin gücünü görürsənmi? Aida öz xoşu ilə Radameslə bir yerdə ölməyə razı olur. İndiki qızlar məgər belə edərlərmi?»

«Nə bilirsən etməzlər?»

– İnanmıram. Mən elə bir cəzaya düşər olsam...»

Gülbahar əli ilə onun ağzını tutub demişdi:

«Sus. Elə danışma. Ancaq, Allah eləməsin, elə şey olsa, Aidadan geri qalmaram».

Görəsən Tofiq haradadır? Səhərə yaxın Gülbahar yenidən mürgüləmək istəyirdi ki, keşikçi gəlib onu müstəntiqin yanına apardı. Müstəntiqin ilk sözü bu oldu:

– Siz doğrudanmı türk qızısınız?

– Buna şübhə edirsiniz? Türk qızı olduğumu sizə necə sübut edirəm?..

– Suallarına düzgün cavab verməlisiniz.

– Buyurun.

– Biz eşitmişik ki, siz şübhəli bir qızı gizlətmisiniz.

– Əvvəla, qız şübhəli deyildi. Onu öldürmək istəyənlərin özləri şübhəli adamlardır. Yunan qızını quldurların əlindən qurtarmaq təqdirə layiq bir hərəkət deyilmi?

– Məsələ bunda deyil, deyirlər, o qız bizim Menderes hökumətini təhqir etmişdir.

– Özünüz də yaxşı bilirsiniz ki, bu, boş sözdür. Parça satan qızın hökumətlə nə işi!.. Siz elə danışırsınız ki, guya şəhərdə baş verən talandan xəbəriniz yoxdur. O vaxt küçədə bir polis də yox idi. Bu qəribə deyilmi?

– Bu nə sualdır? O, işdə bizi təqsirləndirirsiniz?

– Təəssüf ki, mən müstəntiq deyiləm.

– Məsələ aydındır. Siz hökumət əleyhinə təbliğat aparırsınız!

Bir azdan sonra Gülbahar özünü şəhərin kənarındakı həbsxananın kamerasında gördü. Hər şey aydın idi. Demək Gülbahar, böyük arzularla, xoş incə hisslərlə yaşayan qız artıq dustaq idi. Həyatın ən adi nemətindən, günəşdən, təmiz havadan məhrum olmuş, səsi alınmış, əziz adamlarını itirmiş bir dustaq.

Ata-anasını xatırladı, gözləri yaşla doldu. Dağ böyründə yerləşən kəndləri, kiçik daxmaları, bağları, yasəmən ağacları, uşaqlıqda atılıb düşdüyü düzənliklər, meydan və küçələr, həyətlərindəki töylə gözü qarşısına gəldi... O bom-boş idi. Atası. Gülbaharı oxutmaq üçün bütün mal-qarasını satmışdı.

Gülbahar bütün keçəni yata bilmədi, səhərə yaxın mürgülədi, atasını yuxuda gördü. Yuxuda gördü ki, o, Gülbaharın dustaq olduğunu eşidib şəhərə gəlmişdir, qızını azad etmək üçün vəkil tutmuşdur. Amma o çox pul istəyirdi. Deyirdi ki, Gülbaharı qurtarmaqdan ötrü rüşvət vermək lazımdır. Bir ətək pul. Nuri bunu haradan tapsın? Bu zaman o, qəzetdə belə bir elan oxudu:

«Sağ gözünü satan adama böyük məbləğdə pul təklif edirəm».

O, fikirləşməzdən gedib sağ gözünü satdı. Ancaq bu pulla Gülbaharı qurtara bilmədi. Qızının səadəti üçün qurban verdiyi sağ gözü də kara gəlmədi.

Gülbahar atasının kor olduğunu gördükdə saçlarını yoldu. Özünə gəldikdə Nuri dedi:

– Əgər bir də göz yaşı görsəm, gedib o biri gözümü də satacağam. Buna inan!

Bu sözdən sonra Gülbahar özünü ələ alıb susdu; Nə etməli? Artıq iş-işdən keçmişdi. Birdən Nuri sözünü dəyişdi:

– Qızım səbir et. Bu müvəqqətidir. Mən sağ gözümü gizlətmisəm.

Gülbahar heyvətlə soruşdu:

– Gizlətmisən? Axı niyə?

– Belə lazım idi. İndi isə səni elə yolla aparacağam ki, heç kəs şübhələnməsin.

Gülbahar fikrə getdi: «Eynən polis işçisi Osmanın dediyi söz».

– Ata, sən görürsənmi?

Nuri əli ilə onun ağzını tutdu. «Sus!»

Gülbahara elə gəldi ki, kimsə onları izləyirdi. Budur Nuri qızının əlindən tutub şəhərdən kəndə qayıdırdı.

4 il bundan qabaq bu yolla da qızını universitetə gətirmişdi. Ondakı kimi indi də Gülbahara deyirdi: «Qızım, maşından özünü gözlə, tələsmə!»

Şəhər geridə qaldı. Böyük meşə və çayları ötüb keçdilər. İrəlidə Gülbahar həyəcanla: «Ata!»-deyə fəryad edib saçlarını yolmağa başladı. Bu vaxt yumşaq bir əl onun saçını tumarladı. Gülbahar dəhşətli yuxudan oyandı, başını qaldırıb baxdı. Bu ağbirçək, xoşsifət bir qadın idi. Ona sığındı, ağladı.

– Gözəl qız, özünü üzmə. Qoy düşmənin ağlasın. Sən tək deyilsən. Dostların arasındasan. Biz hamımız siyasiyik.

– Siyasi?..

Gülbahar onun adını soruşub öyrəndi.

– Həlimə xanım. İltifat edib deyə bilərsinizmi, sizi nə üstündə bura salıblar?

– Adi bir söhbət üstündə, qızım. Mən müəllimə idim. Bir dəfə ən çox sevdiyim şagirdlərdən biri mənə belə sual verdi: «Müəllim, deyirlər ki, Sovet İttifaqında aya raket göndəriblər»... Mən dedim doğrudur. Uşaqlara bəzi yeni

şeylər danışdım. Belə maraqlı bir əhvalatı onlardan gizlətmək olardımı? Elmin bu möcüzəsindən bütün dünya xəbərdardır. Uşaqlar məni böyük maraqla dinlədilər. Ancaq kimsə bu söhbəti polis idarəsinə çatdırdı, məni dərhal həbs etdilər. Adımı da sadəcə «siyasi» qoydular.

– Demək siz bir sualın qurbanı oldunuz.

– Mən şagirdlərimi, onlar da məni çox sevirdilər... Bədbəxt uşaqlar mənimlə görüşmək üçün nə qədər səy eləyiblər, icazə verməyiblər. Mənim əzizlərim...

Müəlliminin səsi titrədi. Bayaq Gülbahara ürək-dirək verən qadının özü indi təsəlliyyə ehtiyac hiss edirdi.

Gülbahar dedi:

– Səbir eləyin, bu məsələni belə qoymazlar. Bu böyük ədalətsizlikdir. Siz heç bir səhv etməmişiniz. Məgər müasir elmin nailiyyətlərindən danışmaq cinayətdir?

– Əgər mən Amerikada sınaqdan çıxan atom bombasının üstünlüyünü qeyd etsəydim, bundan xoşları gələrdi. Eh, qızım, elə bir ölkədə yaşayırıq ki, gərək ağa qara deyəsən. Onda səninlə işləri olmaz.

Gülbahar başqa dustaqlarla da tanış oldu, hamısının taleyi bir, «təqsiri» bir, dərdi bir idi. Hamı «siyasi» sayılırdı.

Müəllimə göz yaşını sildi:

– Bilsəydim ki, adi bir söhbət üstündə siyasi dustaq olacağam, onda əməlli-başlı iş görərdim.

Gülbahar dərindən ah çəkdi:

– Sağlıq olsun...

İndi o, özündə bir yüngüllük hiss etdi, siması dəyişdi, yaşlı gözlərində parlayan şən qığılıcıma ona ilahi bir gözəllik verdi, kamerada olan bütün qadınlar bu cazibədar qıza qibtə etməyə bilməzdilər. O, hamıdan cavan və qəşəng idi. Başına gələn qəzanı nağıl etdikdə ona böyük rəğbət bəslədilər. Ağbirçək qadın ana məhəbbəti ilə qıza baxıb dedi:

– Bura ən təmiz, namuslu adamların ocağıdır. Xalqımızın mərd oğulları bu həbsxananı görmüşlər...

Səmimi dostlar arasında Gülbahar özünü tək hiss etmirdi. Diananın həyatını qoruduğunu xatırladıqda ürəyi daha da təskinlik tapır, dərini unudurdu.

İstambulda tez-tez təsadüf olunan rütubətli günlərdən biri idi. Yağış gah yağır, gah dayanırdı. Universiteti meydançasındakı skamyalar yaş idi. Ağacların yarpaqlarından gilə-gilə su axırdı. Belə havada burada adətən tələbəyə rast gəlməzsən. Bu zaman hamı vaxtını dərs hazırlamaqla keçirir. Bu gün isə yağış heç kəsi qorxutmurdu. Tələbələr universiteti tərk edib meydançaya axışırdı.

Universitetin komendantı işdən xəbər tutan kimi özünü buraya yetirib uca səslə dedi:

– Bəylərim, bu nədir? Sizə nə olub? Sinifinizə gedin, ağınlınızı itirməyin. Müəllimlər sizi gözləyir.

– Cənab komendant, bizim mitinqimiz olacaq,-deyə eynəkli bir tələbə hamının adından cavab verdi.

Komendant özündən çıxdı:

– Dərs vaxtı nə mitinq? Siz dəlimi olmusunuz. bəylərim?!»

– Xeyr, əfəndim, mitinq dərslə əlaqədardır. Bizim qərarımız olacaq.

– Qərar? Qərar?.. Bilirəm xəyalınızdan nə keçir. Xəbərdaram... Ancaq onu sizə deyim ki, bu işdən heç bir xeyir görməyəcəksiniz. Özünüzü incitməyin. Universitetimizi gözdən salmayın. Məsələni daha da gərginləşdirməyin. Elə etməyin ki, polis gəlsin...

– Onlardan burada var. Ancaq geyimi ayrıdır, əfəndim,-deyə eynəkli tələbə yerindən dilləndi.-Budur biri lap yanımda durub. Uşaqlar, bir baxın.-O, arıq bir kişinin qolundan tutub yoldaşlarına göstərdi. Sonra ona müraciətlə dedi:-Sir-sifətindən də casusluq tökülür. Mən səni tanıyıram. De görüm. tələbələrə niyə qarışmışsan? Dərdin nədir?

Tələbələr gülüşdülər.

– Alçaq, rədd ol!-deyə onu itələyə-itələyə qovub izdihamdan çıxardılar.

– Bax belə! Tülkünün bazarda nə işi var ki, dərisinə qiymət qoysunlar!

Müəllimlərdən biri ortalığa çıxdıqda, ara sakitləşdi.

– Mənim əziz tələbələrım,-deyə o titrək səslə sözə başladı,-sizin dərsi buraxıb buraya nə üçün yığışdığınızı bilirəm. Siz Gülbaharı müdafiə etmək istəyirsiniz. Mən də sizə qoşulardım. Ancaq o, vətənə xain çıxmış, bizim hökumətə böhtan atmışdır. Elə bir çınayət etmişdir ki, heç birimiz onu müdafiə edə bilmərik...

Eynəkli tələbə onun sözünü kəsdi:

– Hörmətli müəllim, heç müəllim də öz tələbəsinə böhtan atarmı?

Müəllim başını əsdirdi:

– Gülbahar bizim millətin...

Tələbə yenə onun sözünü kəsdi:

– Millət bizim!

– Millət bizim! Biz deyirik ki, Gülbaharın heç bir təqsiri yoxdur.

Onun yanında duran Tofiq də sözə qarışdı:

– Qız insanpərvərlik etdiyinə görə...

Komendant bağırdı:

– Heç olmasa siz danışmayın. Siz onun sevgilisisiniz...

Başqa bir tələbə ona cavab verdi:

– O hamımızın əzizidir! Biz qoymarıq ki, Gülbaharın başından bir tük də əskik olsun!

– Doğrudur!

– Susun!..

– Susmaq vaxtı keçib!

Komendant irəli çıxdı:

– Türk millətinin adından...

– Siz və sizin kimilər milləti həbsxanalarda çürüdürsünüz!

Tələbə yoldaşlarının həmrəyliyi Tofiqin ürəyinə böyük təskinlik verdi. «Bütün universitet qızın tərəfindədir. Bundan böyük bir qüvvə ola bilərmimi?»

Xitabət kürsüsü düzəldiləndən sonra artıq ağız deyəni qulaq eşitmirdi. Komendant tələbələri heç çür sakitləşdirə bilmirdi. Qasım əfəndi xitabət kürsüsünə qalxdıqda araya dərin sükut çökdü.

Bir dövrü-şəamət, yenə çeynəndi yeminlər,
Çeynəndi yazıq millətin ümmidi-büləndi;
Qanun deyə torpaqlara sürtündü cəbinlər,
Qanun deyə, qanun deyə qanun təpələndi.

Bu sözlər bu günə də aiddir. Gülbahar kimi məsum qızı cəzalandırmaq künahdır, cinayətdir.

Komendant Qasım əfəndinin qolundan tutub çəkdiyə onu yerə yıxdı. Müəllimin qolu əzildi. Tofiq irəli cumub Qasım əfəndini qaldırdı. Üzünü komeidanta tutub qışqırdı!

– Qoca müəllimə beləmi hörmət edirsiniz? Atadız yaşında bir adamı yerə yıxdınız. Buna nə ad vermək olar?

– Vəhşilik!

– Vəhşiləri qovun!-deyə səslər eşidildi.

Komendant xitabət kürsüsünü tərk etməli oldu.

Onu eynəkli tələbə əvəz etdi.

– Nəhayət, mitinqi açıq elan edirəm,-deyə sözə başladı. O, Gülbaharın başına gələn əhvalatı qısaca nağıl etdi.

– Təklifimiz belədir. Gülbahar həbsxanadan qurtulub universitetə qaytarılmayınca dərsə getməyəcəyik. Kim bu fikrin tərəfdarıdır, əlini qaldırsın!

Meydançada gurultu qopdu. Elə bu zaman polislər göründü. Səs-küy daha da artdı.

Polislərdən biri irəli yeridi:

– Bu saat dağılışın!

Bu milçək vızıltısı kimi, heç kəsə təsir etmədi. Bir neçə polis nə qədər çalışdısa, mitinqin təşkilatçılarına yaxınlaşa bilmədi. Tələbələr bir-birinə sıxılıb, hasar kimi dayandılar. Heç bir hədə-hərbə onları qorxutmurdu.

Polislər vəziyyətin belə gərgin olacağını xəyallarına belə gətirmirdilər.

Mitinqin təşkilatçılarını tutub aparmağa gələn maşınlar boş qayıtdı. Onları yanğın söndürən maşınlar əvəz etdi. Amma mitinq öz işini qurtarmışdı.

Bir neçə gündən sonra Gülbaharın görüşünə başı örpəkli bir qadın gəldi. Gülbahar yunan qızını tanıdı.

– Ah, əzizim!-deyə onu qucaqladı.-Sən salamatsan! De görüm ata-anan necədir?

– Onları da türk dostlarımız xilas ediblər. Sizə salam göndərdilər.

– Sağ olsunlar. Demək hər şey öz qaydasındadır?

– Siz də azad olsaydınız...

– Mən əminəm... ürəyim buz kimidir.

Gülbahar gülümsədi. Elə şən gülümsədi ki, uzaqda durub baxan növbətçini belə valeh etdi. Gülbahar onu tanıdı. Bu, qızı xəfiyyə idarəsinə aparın adam idi. Görüş vaxtı bitdikdə o, bunu bildirmədi. On beş dəqiqə keçdikdən sonra Gülbahara yanaşb nəzakətlə dedi:

– Xanım, sizi ikinci adam da gözləməsəydi, söhbətinizə mane olmazdım.

– Göstərdiyiniz hörmətə görə sağ olun!

İki qız bir-birini qucaqladı, öpüşüb ayrıldılar.

Görüş otağına orta boylu, qarayanız, xoşsifət bir cavan girdi. Gülbahar əvvəl gözlərinə inanmadı. Sehirlənmiş kimi bir an duruxdu.

– Tofiq!.. Məni necə tapdın?

– Axtaran tapar.

– Bilirsənmi, mən sənin yanına gəlmək istəyirdim...

– Əzizim, mən hamısını bilirəm... Hər şey öz yoluna düşəcək. Sən böyük imtahan vermişən. Bu universitet diplomuna nail olmaqdan çətindir. Mən əvvəl elə zənn elədim ki, səni itirmişəm, indi isə bildim ki, insan öz qəlbini itirə bilməz...

Görüşün vaxtından keçmişdi. Növbətçi yenə təbəssümlə Gülbahara baxır, söhbətə mane olmaq istəmirdi. Gülbahar heyrət etdi: «Qəribədir, polis növbətçisi də belə insanpərvər olar? Ya da bəlkə mənə vurulub?..»

Bu zaman nəzarətçi onlara yaxınlaşdı, qızın fikrini üzündən oxumuş kimi:

– Mənim növbətçi olmağıma baxmayın,-dedi,-sizin burada olmağınız kimi bu da müvəqqətidir. Mən sizi bir azdan sonra daha xoşbəxt görəcəyəm.

Qız heyrətlə soruşdu:

– Daha xoşbəxt?

– Bəli, görüşü qəsdən uzatmaq istəyirəm. Çünki hər dəqiqənin bir hökmü var...

«Nəzarətçi onlardan uzaqlaşdıqda, Gülbahar təəccüblə çiyinlərini çəkdi:

– O nə danışır!..

– O haqlıdır. Bütün universitet tələbələri nümayişə çıxıb, sənin azad olmağın tələb edirlər.

Tofiq gedəndən sonra Gülbahar kameranın divarları arasında vurnuxur, dincələ bilmirdi.

Heç yarım saat da keçmədi ki, nəzarətçi kameranın qapısını açıb şən səsle Gülbahara dedi:

– Əmr alınıb. Siz azadsınız.

– Mən?..

– Bəli, siz... gedib pasport və azad olmanız haqqında arayışınızı ala bilərsiniz.

– Həmişə xoş xəbər olasınız!..

– Sağ olun... Sabah mən də bu zəhirmar işdən azad oluram. Mənim də bayramımdır...

Günəşli bir gün idi. Uzun sürən, zəhlə aparan yağışlı havadan sonra ürək açan səfalı gün. Gülbahar dərindən nəfəs aldı. Elə bil bu an doğma kəndlərindəki bağıın ətirli qoxusunu duydu, dəstə ilə uçan quşların civiltisini eşitdi. Qəlbi elə çırpındı ki...

Onu gözləyən Tofiqə yanaşdı. Əl-ələ tutuşub, iri addımlarla irəlilədilər. Onlar yerimir, quş kimi uçurdular. Şəhərdə böyük izdiham vardı. Küçələr adamlarla dolu idi. Qocalar, cavanlar, əllərində şüar nümayişə çıxmışdılar. Onların çoxusu işsiz idi. Şüarların birində yazılmışdı: «Biz iş istəyirik. Cənab vali, sən yediyin vaxt acları yadına sal».

Fəhlələrin dəstəsi daha böyükdü. Onların tələblərindən biri bu idi. «Siyasi dustaqları azad edin»,

Gülbahar onların arasında bir dəstə uşaq gördü. Onlar uca səslə çığırırdılar:

– Həlimə xanımı, müəllimimizi azad edin!..

Gülbaharın gözləri yaşardı. O, heç zaman küçələrdə belə izdiham görməmişdi. Heç zaman bu qədər inadlı, güclü sözlər eşitməmişdi...

Bir azdan sonra onlar, dəniz kənarına gedib qayığa mindilər, üzbəüz oturub sevdalı baxışları ilə bir-birlərini süzdülər. Danışmadılar. Sözsüz də hər şey aydın idi.

Gülbahar aradakı sükutu pozub dedi:

– Əzizim Tofiq, mən ev üçün, xüsusən atam üçün elə darıxıram... yaxşı ki, o, başıma gələn qəzalardan xəbərdar olmadı.

– Ançaq onu bil ki, dostların çoxalıb. İndi türklər, yunanlar, hamı səni görmək istəyir, sən on- -ların böyük məhəbbətini qazandın. Küçədə bir yunan arvadı gördüm, o uça səslə deyirdi: «Yaşasın türk qızı!»

– Bilirsənmi, polislər mənim türk qızı olduğuma da şübhə edirdilər?

Tofiq Gülbaharın uzun saçlarına, qəlbinin aynası olan qonur gözlərinə baxa-baxa dedi:

– Sən sübut etdin ki, bütün varlığımla türk qızısan, əzizim, baharımızın gülü, əsil türk qızısan!

Y A R I M M İ L Y O N Ç U

Payız olduğuna baxmayaraq havalar isti keçirdi. Bir neçə gün idi ki, xəfif yel belə əsmirdi. Yazda, yayda yamyaşıl olan Pirşağa bağları bomboz görünür, meynələri qumdan seçmək olmurdu. Bu yerlərə lay-lay çalan Xəzər də sakit idi. Onun sahilindən yük maşını ilə qum daşıyan Kamil isə həyəcan keçirirdi: o, bu gün «yarım milyonçu» adını alacaqdı, bütün şoferlər ona qibtə edəcəkdilər. Zarafat deyil. Beş yüz min kilometr! Bu məsafə yer kürəsini beş dəfə fırlanmaq deməkdir.

Kamil bu gün heç bir çətinliyə rast gəlməmək üçün işini möhkəm tutmuşdu. Hər şeydən əvvəl kabinəsinə bir neçə brezent parçası qoymuşdu. Birdən yağdı, təkərlər palçığa batıb fırlanmadı, onda brezent parçalarını yerə sərrib, maşını

hərəkətə gətirmək olardı. Kamil cibində üç qəpiklik pula oxşayan metal lövhəciklər saxlardı. Bunlar bir dəfə onu ağır vəziyyətdən qurtarmışdı.

Yayın isti günlərindən biri idi. Şose yolları od kimi qızmışdı. Kamil Kirovabaddan Bakıya yük aparırdı. Maşının kameraları köhnə idi. İstinin təsirindən tez-tez xarab olurdu. Şəhərə çatmağa az qalmış axırıncı kamera da sıradan çıxdı. Yaxınlıqda onu təmir edən emalatxana yox idi. Nə etməli? Bu zaman kiçik metal lövhəcik kara gəldi.. Kamil onu bir daşın üstünə qoyaraq yarıdan əydi, kameranın dəlik yerindən içəri keçirdi, nasosu əlinə alıb onu hava ilə doldurdu. Bu vasitə ilə maşını şəhərə çatdıra bildi.

Kamil özü ilə iki metr uzunluğunda və hər iki tərəfdən halqası olan «bərək buksir» də aparırdı. Kamil belə düşünürdü: «Birdən maşın xarab olub dursa, bunu avtomobilin ön hissəsinə keçirib hazır duraram. Yanımdan keçən şoferi saxlayıb deyərəm: səni yubandırmayacağam, buksiri maşının qarmaqcığına keçirt və sür!».

Xoşbəxtlikdən belə hadisə olmamışdı. Həmişə Kamil başqasına kömək etmişdi. O deyərdi: «Yolda maşını xarab olana kömək etməyən, əsil şofer deyil». Kamil xeyirxah işindən zövq alardı.

Bəs indi? Yox, bu gün başqa gündür, əgər yolda xarab olub qalan maşına rast gəlsəm, keçib getməliyəm. Yoxsa birinciliyi əldən verərəm. Heç kəsə kömək edə bilmərəm. Bu gün, yalnız bu gün xeyirxah ola bilməyəcəyəm. Qoy mənə bağışlasınlar.

Kamil qərar kəsdiyi kimi də hərəkət edəcəkdimi? Kim bilir, ürəyi ilə bacaracaqdımı? Ürəyi ilə... Öz mənafeyi üçün başqasını razı salmaq onun təbiətinə zidd idi. O həyatında yalnız bir dəfə yoldaşının maşınını təmir etməkdən imtina etmişdi. Ancaq sonra peşmançılıq çəkib, bütün gecəni narahat yatmışdı: «Özümə xeyir vermək istədimsə, ziyan çəkdim» demişdi. Bu zaman ona elə gəlirdi ki, yoldaşa lazımı kömək etdikdə öz işi də düz gətirəcəkdi.

Kamil Zabrat—Pirşağa asfalt yolu ilə maşın sürməkdən həmişə xoşlanardı. Pirşağa kəndinə yaxınlaşarkən, yolun kənarındakı böyük qocaman çinar ağacını gördükdən sonra kefi daha da kökələrdi. Bu zaman mavi Xəzər, onun

ətrafındakı sivri qayalar, Pirşağa kəndinin füsunkar mənzərəsi gözü qarşısında canlanardı. O, çinar ağacını son dayanacaq hesab edərdi. Bəzən də maşınını burada saxlayıb müayinədən keçirərdi.

İrəli hərəkət etdikcə dənizin xoş havası daha artıq hiss olunurdu. Belə bir gündə yol getməyin ləzzəti başqa idi. Ancaq indi çinar ağacının sağ tərəfindən Kürdəxanaya gedən başqa yolda bir qadının yerə yıxıldığını görcək kefi pozuldu, tez tormozu basdı. «Yəqin onu maşın zədələmişdir» deyə düşündü.

Qadın Kamildən 60—70 metr uzaqda idi. Şofer bir an nə edəcəyini bilmədi. Maşınını sağa döndərüb o biri yola keçərək qadına kömək etsinmi? Bəlkə iş uzandı, onda Kamil çox vaxt itirməzmi? Bu günkü işini necə başa vura bilər? O, üzüqara olmaq istəmirdi. Əgər qadını götürüb xəstəxanaya aparmasa bunu heç kəs bilməyəcək, heç kəs də ona irad tutmayacaqdı.

Qarşıda iki məsələ durmuşdu: şəhərin tikinti meydançalarını vaxtında qumla təmin etmək—«yarım milyonçu» adını almaq, ya da insan həyatını mühafizə etmək.

Kamil ixtiyarsız olaraq maşınını qadına tərəf sürməyə başladı. Başından keçən fikirlər yenə ona aman vermirdi. Əgər bu qadını görməsəydi hər şey arzu etdiyi kimi olacaqdı. Onu bu gün yoldaşları təbrik edəcək, adını da fəxri lövhəyə yazacaqdılar.

Ancaq belə şən dəqiqələrdə o qadını xatırlamazmı?

Vaxtında tibbi yardım göstərilmədiyindən, bəlkə də o, sağalmadı. Hər şey ola bilər. Bütün bunları xatırlamaq Kamilin qəlbini əzəcək, ona həmişə mənəvi əzab verəcəkdi. Arvadı Göyçəyin gözünün içinə necə baxacaqdı, ona nə deyəcəkdi. Kamilə elə gəlirdi ki, qadına kömək etməsə, uşaqları ilə daha əvvəlki kimi gülüb danışmağı bacarmayacaq, ürəyi həmişə sıxılacaqdır.

O, qızı Leylanın ad günü olduğunu xatırladıqda daha da narahat oldu. Bu axşam onun təzə evinə çoxlu qonaq gələcəkdi. Görünür, bu şənlikdə olmaq Kamilə qismət deyilmiş...

Kamil qadına yaxınlaşıb maşınını saxladı. Aşağı düşüb ona nəzər saldı. Qoca, arıq bir arvad idi. Qıçından yaralanmışdı.

– Xala, özünü necə hiss edirsən?

– Pisəm bala, məni əzən maşın getdi, mənə kömək elə... can bala!

Qoca arvadın gözləri yumuldu. Kamil cəld onu yerdən qaldırıb qolları arasına aldı, maşına gətirdi, bir təhər kabinəsində, öz yanında əyləşdirdi, maşını təcili yardım məntəqəsinə sürdü...

İnsan əhvalı nə tez dəyişərmiş. Lap bu son günlər Kamil özünü çox şən və gümrah hiss edirdi. Təzə evə köçmüşdü, sevincdən atılıb düşən oğlu və qızının şən sifətinə baxdıqca, könlü açılır, ona elə gəlirdi ki, xoşbəxtliyin yüksək zirvəsindədir və heç zaman da qocalmayacaqdır. Kamil uşaqları ilə əylənməkdən son dərəcə xoşlanardı. İstirahət günləri səhər ayılarkən, hər ikisi atasının yanına gəlib biri bu yanında, biri o yanında uzanar, gülüb danışardılar.

Kamil onlarla vaxt keçirməyi ömrünün xoş dəqiqələri hesab edir, «bu ən saf, ən təmiz sevgidir» deyirdi. Onun uşaqlıq illəri isə çox ağır keçmişdi. O, beş aylıq ikən anasını itirmiş, «süd yanığı» olmuşdu, daha sonra bədbəxt hadisə nəticəsində atası da vəfat etmişdi. Heç kəsdən, heç bir nəvaziş görməyən Kamil yoldaşlarına həsrətlə baxmış, bərk kədərlənmiş, çox da keks ötürmüşdü... Ürəyində qalan arzuları unuda bilmirdi. O, uşaqlarının hər bir xahişini yerinə yetirmək, onları xoşbəxt görmək istəyirdi.

Kamil öz sənətindən çox razı idi. Şəhərdə elə yeni bir tikinti yox idi ki, oraya öz maşını ilə qum daşımamış olsun. O, başı göyə ucalmış təzə-təzə binaların yanından keçəndə öz-özünə deyirdi: «Yeddiilliyin bu tikintilərində mənim də əməyim olmuş, mən bu yerlərə maşın-maşın qum daşımışam».

Hər şey öz qaydası ilə gedirdi. Bəs indi? O, qoca qadına kömək etməyinə peşman deyildi. Ancaq birinciliyi əldən verə bilmək fikri ona çox ağır gəlirdi. Birinciliyi əldən vermək... Birdən bir səs ona dedi: «Dünyanın axırı deyil ki, bu səfər olmasa, gələn dəfə özünü göstərəsən. Təki can sağ olsun». Kamil Sov.İKP-nin yeni Proqramı və Nizamnaməsini öyrəndikdən sonra partiyaya keçməyə də hazırlaşırıdı. Əgər bədbəxt hadisəyə düçar olmuş qadına kömək etməsə hansı üzlə partiya təşkilatına müraciət edib deyirdi ki, məni də öz sıralarınıza qəbul edin.

Avtomobilin motoru gərgin işləyir, Kamilin qəlbi isə çırpınırdı.

Qonaqlar bir-bir yığılırdılar. Göyçək narahatdı. Kişisinin gəlib çıxması onun əhvalını pozmuşdu. O, Kamili səliqəli, intizamlı bir adam kimi tanıyırdı. Bilirdi ki, üzürlü bir səbəb olmasa, o gecikməz, harada olursa-olsun özünü vaxtında evə çatdırardı. Həm də ki, belə bir gündə.

Göyçək bir neçə dəfə qaraja zəng vurdusa, onun hələ qum daşımaqdan qayıtmadığını xəbər verdilər. Bu, Göyçəyi daha da narahat etdi. «İş pis gətirdi. Bəlkə bu təzə ev bizə düşmədi?» Bu sualından özünün də xoşu gəlmədi. Bir gör, mən də köhnə fikirlərə qapılıram, budur, indi qapı açılar, o içəri girər, nigarançılığa da son qoyular...

Göyçək həyəcanını gizlədərək qonaqları gülər üzlə qarşılayırdı. Bu onun üçün nə qədər ağırdısa, başqa çarə yox idi, onların əhvalını pozmaq olmazdı. Kamili soruşanda isə o deyirdi: «Bir az gecikib, tezliklə gələr...».

Göyçək dünən axşam Kamillə etdiyi bir söhbəti xatırladı. O, demişdi:

– Sabah mən böyük imtahan verəcəyəm.

– O nə imtahandır?-deyə Göyçək soruşmuşdu.

– Əgər sabah 300 kilometr də getsəm «yarım milyonçu» olacağam. Mən mütləq arzuma çatacağam.

Göyçək ona təbəssümlə cavab vermişdi. O, ərinin xasiyyətinə bələd idi, bilirdi ki, dediyini eləyəndir.

– Demək, sabah əziz gün olacaq: iki şənlik...

Kamil yenidən oxuyub qurtardığı «Cənab Puntila və onun nökrü Matti» kitabını misal çəkib demişdi:

– Cənab Puntilanın keçirdiyi şənlik yenə yadıma düşdü. Bu azğın bir dəfə öz şoferinə deyir, «Məgər sən də adamsan? Axı, indi özün dedin ki, sən şofersən».

Göyçək özünü saxlaya bilməyib gülmüşdü:

– Bəli, onlarda, ağalar və qullar olan ölkələrdə belədir. Ancaq onu deyim ki, bizdə də elə adamlar var ki, şoferləri xoşlamır, onlara yüksəkdən baxırlar.-Göyçək bu zaman ixtiyarsız olaraq bir dostunun sözünü xatırlamışdı.

Göyçək ərə gedərkən rəfiqəsi demişdi:

– Sənin adın kimi, özün də Göyçəksən. Sənin iri, qonur gözlərin, xoş təbəssümün insanı valeh edir. Bir sözlə, sənə baxmaq üçün qonşudan gərək iki göz də borc alasan. Bunu ona görə deyirəm ki, sən alimə layiq bir qızsan, müəllimsən, ancaq şoferə ərə gedirsən? Axı onlara...

– Siz çox yanılırsınız. Ürəkdən sevənlər rütbə axtarmazlar... O ki, qaldı ixtisasa, o özünü heç də başqa mütəxəssislərdən əskik hesab etmir. İnstitutun qiyabi şöbəsində oxuyur və deyir: «Mühəndis olsam da şoferlikdən əl çəkməyəcəyəm. Mən bu sənəti sevirəm...»

Kamil ortaboy, qarabuğdayı, çatmaqaş, sağlam bir cavandı. Onu Göyçəyə daha çox sevdiren xoş, mülayim xasiyyəti idi. O, hər kəslə danışırkən özünü nəzakətli aparmağa səy edər və qanının qara vaxtında belə ağzından kobud söz çıxarmazdı.

Göyçək şoferlər haqqında deyilən bəzi sözlərə tutarlı cavab vermişdi. O, Kamilin nəcibliyinə elə inanmışdı ki, heç bir kəs onun fikrini dəyişdirə bilməmişdi.

Göyçək uduzmamışdı. O, Kamil ilə özünü xoşbəxt hiss edərək, bədxah rəfiqələri arasında başını həmişə çinar ağacı kimi dik tutmuşdu.

Hər şey öz qaydası ilə gedirdi. Ancaq indi Kamilin gəlib çıxması Göyçəyi intizarda qoymuşdu. Bəlkə onun başına bir qəza gəlib?..

On dəqiqə çəkmədi ki, Kamil qəzaya düşər olmuş qadını təcili yardım məntəqəsinə təhvil verdi. Ancaq burada milis işçisi onu bir qədər yubatmalı oldu. Sorğu-sual edib yazdıqdan sonra dedi:

– Verdiyiniz məlumatdan elə çıxır ki, çinar ağacının yanında qadını başqa maşın basmışdır.

Kamil hövsələdən çıxıb səsini ucaltdı:

– Bu nə sözdür? Mənim sözlərimə şübhəmi edirsiniz?

– Bura milis idarəsidir, qışqırıq salmayın.

– Mən təkrar edirəm, qadını mən basmamışam. Mən onu...-Milis işçisi Kamilin sözünü kəsdi:

– Biz hər sözə inanmırıq. Hər şofer də təqsiri boynuna almır.

Kamili soyuq tər basdı, nə deyəcəyini bilmədi. Bir an içində evdaki ziyafət, onun intizarını çəkən adamlar, iri hərflərlə yazılmış «yarım milyon» rəqəmi gözü qarşısından ötüb keçdi. Demək hər şey bitdi, yox ola bilməz. Kamil bilirdi ki, milis işçilərinə sərt cavab verməklə vəziyyətdən çıxma bilməyəcəkdir. Məsələni soyuqqanlıqla həll etməlidir. Onun başına birdən belə bir fikir gəldi:

– Məni yaralı qadının yanına aparın.

– O, huşunu itirib. Səbr et, biz hər şeyi ayırd edərik.

– Xahiş edirəm, bu işi tez görün, axı mən tələsirəm, mən bu gün...-Kamil duruxdu və bu an hiss etdi ki, tələsməyinin səbəbini onlara demək tamam yersizdir...

Bu zaman növbətçi milis gəlib xəbər verdi ki, qadın gözlərini açmışdır. Şoferi dərhal onun yanına apardılar. O, Kamili görəndə kimi başını qaldırdı:

– Gəl oğlum, səni bir öpüm!..

Milis işçisi Kamildən üzr istədikdən sonra dedi:

– Hər işi yoxlamaq bizim borcumuzdur. Çox sağ olun!

– Bütün şoferlər sən kimi olsaydı...

Kamil maşınına minib sürətini artırdı. Heç bir şey olmayıbmiş kimi yenidən qum daşımağa başladı. Qaş qaralarkən evə qayıtdı.

Göyçək kişisinin gülümsəyən gözlərinə baxıb rəftarından da hiss etdi ki, hər iş öz qaydasındadır, verdiyi sözə əməl etmiş, yarım milyon kilometr bu gün başa vurmuşdur.

Kamil paltarını dəyişdikdən sonra qonaqların yanına gəldi, gecikdiyi üçün üzr istədi, bu gündə əhvalatdan bir söz belə demədi. Lakin yaxın bir dostu Kamildən əl çəkməyib onları intizarda, özü də belə bir gündə intizarda qoymasının səbəbini bilmək istəyirdi. Buna görə də o əlacsız qalıb başına gələnləri ötəricə danışdı.

– Sən böyük iş görmüsən. Əsil nəcib adam belə olmalıdır,-deyə dostu Kamili təriflədi. Hamı onu təbrik etdi.

Kamil hiss etdi ki, bu şənlik yalnız indi ona ləzzət edəcəkdir, yalnız indi.

ZƏNG SƏSİ

Bir neçə gün idi ki, Zaman dincliyini itirmişdi. Kimsə evinin qapısındakı zəngi vurub qaçırdı, onu tutmaq olmurdu. Zaman elmi işçi idi, ancaq indi öz üzərində işləyə bilmir, gecələr çox pis yatırdı. «Bu xuliqanı necə tutsun?» Bu fikir başından çıxmırdı. Arvadı bir dəfə ona dedi:

– Bu uşaq işidir, fikir vermə!

– Hər kimsə bunu qəsdən edir ki, mənə mane olsun, elmi əsərimi yaza bilməyim.

– Buna inanmıram. Tutaq ki, belədir, sən öz işində ol, onun acığına daha yaxşı işlə.

– Demək asandır.

Xuliqan çox hiyləgərdir... Müxtəlif günlərdə, zəng vururdu. Zaman dəhlizdən çıxıb qapıya yetişənədək o, sehirbaz kimi yox olurdu. Onu izləmək mümkün deyildi.

Bir axşam zəng vurularkən o, zirək tərpəndi, ayaqqabısını geymədən qapıya cumdu, zəng vuran adamı hulqumlayıb içəri çəkdi. «Aha, yaxşı əlimə düşdün»—deyə ona baxarkən, gördü ki, bu qonşusu Nazimdir, dərhal əlini çəkdi.

– Vay, mən nə edirəm...

Qonşusu sərt bir ifadə ilə onu süzüb tənəfnəfəs halda dedi:

– Sən dəlimi olmusan...

– Düz deyirsən, əzizim, mənə dəli ediblər. Üzr istəyirəm.

Zamanı xəcalətindən tər basdı, bir an sükutdan sonra Nazimin qolundan tutub evə apardı.

Nazim aptekdə işləyirdi, çox təkəbbürlü adamdı. Hamıya, xüsusən tanıdığı adamların uşaqlarına irad tutmağı sevər, onlardan şikayətlənərdi, heç kəs onun xoşuna gəlməzdi. Öz uşağını isə həmişə nümunə göstərər deyərdi:

– Özümü tərifi etmək olmasın, mənə oğlum sözə baxandır. Tərbiyə verməyi bacarmaq böyük şərtidir.

«Mənim oğlum, mənim oğlum...» Bu söz ağzından düşməzdi. Zaman Nazimin bu xasiyyətini xoşlamırdı. Ancaq indi, qanının bu qara vaxtında, onunla görüşməkdən hətta sevindi də. Söhbəti qəsdən belə başladı:

– Sən lap haqlı imişsən. İndi tərbiyəli uşaq tapmaq çətindir.

Bu söz Nazimin könlünü açdı.

– Mən həmişə deyirəm, bütün təqsirlər valideynlərdədir...

Zaman başına gələn əhvalatı Nazimə nağıl etdikdə o, heyrətindən qurudu, ağız dolusu dedi:

– Bu daha dəhşətlidir! Xuliqanlıqdır! Mən belə uşağı bir gün də evdə saxlamaram. Atasını da rüsvay edərəm.

Elə bu zaman kəsik zəng səsi eşidildi. Zaman, onun da ardınca Nazim qapıya tərəf cumdu. Tappıltı səsi gəldi, kimsə çox sürətlə, pillələri aşağı enirdi:

– Tutun, tutun!

Qaçan on-on iki yaşlı bir uşaq idi. O, küçə qapısına yetişdikdə ayağı nəyəsə toxundu, üzünü üstə şappıltı ilə yerə yıxıldı.

Nazim onu haqladı, boynunun ardından tutub qaldırdı:

– Ay əclaf oğlu!..

– Ata!

Nazimin əl-ayağı sustaldı, başını aşağı saldı.

Bu, onun hər yerdə tərifiyədiyi oğlu idi...

“D” v ə “T”

Sürmə ilk dəfə məktəbə gedərkən bir çətinliyə rast gəlmədi. O, «D» ilə «T» hərfini bir-birinə oxşadıb ayırd edə bilmirdi. Ona «Od» kəlməsi yaz dedikdə, «hansı d?» deyər soruşurdu.

Qızın dilindəki bu qüsür ata-ananı narahat etdi, ancaq ona kömək etməkdə aciz idilər. Çünki özləri bu hərfləri düzgün yazsalar da, yaxşı tələffüz etmirdilər.

Bir dəfə Sürmə evdə olmadıqda, Züleyxa kişisi Murada dedi:

– Qız bu hərfləri düz deməməkdə eynən sənə oxşayır.

– Bəs sən?

– Mənə nə olub?

– Öz gözündə tiri görmürsən, başqa gözdə qıl axtarırsan. Sən məndən beşbətər «b» ilə «p»-ı da qarışdırırsan.

Züleyxa bərkdən güldü.

– Düz deyibləmiş, su axar, çuxuru tapar. Yazıq qız, nə eləsin? Bizdən nə öyrənsin?

Arvadının bu etirafı kişisinin xoşuna gəldi. Bir söz deməyib susdu. Hər ikisinin dili bir-birinin yanında qısa idi. Vaxtında valideynləri onlarla məşğul olmamış, ibtidai məktəbdə oxuyarkən özləri də bunu kiçik məsələ hesab edib öyrətməyə cəhd etməmişdilər.

Murad şoferdi, Züleyxa da fabrikdə dərzilik edirdi, pis dolanmırdılar. Hər ikisi hələ cavan idi, ancaq öz üzərlərində çalışmırdılar: «Daha gecdir, bundan sonra nə öyrənə bilərik»-deyə düşünürdülər.

Bəs indi bu kiçik qız? O da bu səhvi davam etdirməlidirmi?

Sınıf rəhbəri, valideynlərinə demişdi ki, Sürmə çox istedadlı qızıdır, hər şeyi tez mənimsəyir, ancaq hərfləri düz tələffüz etmək onu çox geri çəkir. Onunla evdə də məşğul olmaq lazımdır. Axı kim? Elə dərd də bundadır, nə etməli? Valideynlər qızın dili ilə məşğul olmaq üçün bir müəllimə tapdılar. Bu, qoca, ağbirçək bir arvaddı. Züleyxa indi hər axşam Sürməni müəllimənin yanına aparırdı. Dərs vaxtı anası diqqətlə qulaq asırdı, bu zaman o da bəzi şeyləri anlamağa başladı. Demək dildəki qüsuru düzəltmək çətin deyilmiş, hələ bu yaşda da belə səhvi islah etmək mümkündür. Züleyxa hər dəfə evə gələrkən, özü gizlicə olaraq müəllimənin qızına dediyi sözləri təkrar edirdi. Bu dəfə bu sirri kişisi də bildi, bu məsələ ilə maraqlanıb o da arvadı ilə bərabər qızını ötürdü. Kənardan oturub müəllimənin dərsinə qulaq asdı, qızını dinlədi çox şad oldu. Sürmə artıq əvvəlkindən aydın tələffüz edirdi. Murad çox şey öyrəndi.

Bir neçə gündü ki, ata-ana Sürmə ilə bərabər müəllimənin yanına gəlir, oturub diqqətlə dərse qulaq asırdılar. Müəllimə bu çox qəribə görünürdü. Görəsən qızı niyə iki adam ötürür? O, nəhayət səbir etməyib Züleyxadan soruşdu:

– Mənə elə gəlir ki, atası qızın xətrini elə çox istəyir ki, ondan ayrılı bilmir. Hətta hər axşam onunla buraya gəlir.

– Orası elədir. O həm də məni ötürür, axı mən də tək gəlməkdən qorxuram.

Müəllimə yenə heç bir şey anlaya bilmədi: «Elə isə qızı tək atası ötürsün. İkisi niyə avara olur? Bəlkə arvadı kişisini gözdən qoymaq istəmir. Yox, ola bilməz. O, mənim kimi ağbirçək qarından qısqanmayacaq ki?»

Müəllimə nə qədər fikrə getdisə bu sirri öyrənə bilmədi. Valideynlər öz qüsurlarını etiraf etməkdən çox utanırdılar.

A N A V Ə U Ş A Q

Zərifə ağlaya-ağlaya evə gəlib anası Fatmaya dedi:

– Nəcəf məni itələyib yerə yıxdı.

Fatma özündən çıxdı.

– Necə, səni yerə yıxdı? Yaxşı indi mən ona göstərərəm.

O, evdən çıxıb, həyətdə oynayan Nəcəfin üstünə cumdu, qulağını burdu:

– Sən mənim qızımı yerə yıxmısan. Gücünü göstərmək istəmisən? Hə?

– Xala, ona qəfildən toxundum. Mən istəmirdim ki...

– Kəs səsini, anan kimi yalan danışma.

Nəcəfin anası Səkinə bu sözü eşitcək səsini ucaltdı:

– Öz adını başqasına qoyma. Nəcəfdən də əl çək. O sən deyən uşaqlardan deyil. Təqsir həmişə sən qızında olur.

– Səninlə ağız-ağıza verməyin mənası yoxdur. Qoy kişin gəlsin...

– Kişim sən kimilərlə danışmaz.

– Əgər danışmasa kişim onu elə danışdırar...

– Ondan qorxan yoxdur.

Səslər ucaldı. O dedi, bu dedi. Qonşular işə qarışmasaydı, savaşıma daha da böyüyəcəkdə.

Elə bu gündən iki qonşu danışmadı.

Bu hadisədən bir xeyli keçdi. Bir dəfə Fatma Zərifə ilə bulvarda skamyada əyləşmişdi. Qızı birdən anasına dedi:

– Nəcəf anası ilə burdadır, kos-kos oynayır, bir bax!

– İşin olmasın. Bilirsən ki, biz danışmırıq. Zərifə qaşqabağını salladıb dedi:

– Anacan, biz axı danışmaq istəyirik. Anacan... Bu zaman Nəcəfin kosu düz Zərifənin qabağına düşdü. Qız dərhal onu götürdü, oğlana tərəf atdı, Nəcəf də ona atdı, oyun qızışdı, hər ikisinin şən səsi bir-birinə qarışdı. Elə şirin oynamağa başladılar ki, nə Fatma, nə də Səkinə onlara bir söz deməyə cəsarət etmədi. Məsum uşaq sevinci anaların qəzəbinə qalib gəldi.

Budur, uşaqlar dostluq edir. Analar isə susurdu. İndi yəqin ki, hər iki qonşu düşünürdü, adam da uşaq üstə vuruşar?

YANIQ İYİ

Səfdərin burnuna birdən haradansa yanmış xörək iyi gəldi, üz-gözünü turşudub arvadı Nisaxanıma dedi:

– Bir mətbəxə bax, gör yenə nə yanır?

– Bizim orada heç bir şeyimiz yoxdur. Yenə Fatmagilin xörəyidir. Qoy yansın. Elə mən bunu istəyirdim. Onlara daha deməkdən yorulmuşam. Üzlərində həya yoxdur.

– Yəqin yadlarından çıxıb?

– Sir-sifətlərini boyamaq heç yadlarından çıxmır.

– Hər şeyə fikir vermə!

– Bəs onlar niyə məni mühakimə edib qiybətimi qırırlar? Mən isə onlara qulluqçuluq edirəm? Yox, daha bəsdir!..

– Yenə başladın da...

– Sən gəl arvad işinə qarışma. Heç də narahat olma. Qoy bu dəfə qazan tamam yansın, sonra ağılları başlarına gələr. Çaynikim qaynayanda onlar özlərini görməmzliyə vururlar. Bir dəfə, bir vedrə suyum qaynayıb yerə axanda qəsdən elə susmuşdular ki...

– Adam kin saxlamaz.

– Elə qonşu ilə gərək elə də olasan.

Yanıq iyi evi tamam bürümüşdü. Nəfəs almaq olmurdu.

– Ay arvad təngənəfəs olduq. Get onlara xəbər ver.

– Səbir etməyinə etmisən, bir az da gözlə.

– Bu yaramaz. Mən gedib indi özüm xəbər verərəm.

Səfdər ayağa qalxdıqda, arvadı onun qabağını kəsib təhdidedici bir səsle dedi:

– Məni ona satırsan?

– Sən necə arvadsan? İstəyirsən ki, evimiz yansın.

– Heç nə olmaz. Bir dəqiqə də səbir et. Qoy qazanın dibi də yansın. Onda gedib xəbər verərəm.

Bu zaman qapı şaqqıltı ilə açıldı, qonşu arvad içəri girib çığırdı:

– Qazanınızın dibi yanır.

Nisaxanımın dili pəltək vurdu.

– Bi... zim qazanın?

– Sizin qazanın.

– Vay...-Nisaxanım ilan vurmuş kimi mətbəxə çumdu.

İ K İ G Ö R Ü Ş

Əli Səbriyə

May bayramının ikinci günü idi. hava çox xoş və mülayimdi. Küçələrdə böyük izdiham vardı. Tanışlar görüşüb bayram münasibətilə bir-birlərini təbrik edirdilər.

Mərkəz küçələrin birilə gedərkən Abının nəzərini kök bir adam cəlb etdi. O, diqqətlə baxıb: «Bu mənim keçmiş məktəb yoldaşım Məcid olmaya?» deyə düşündü. Abı ona yanaşdı salam verdi. Kök adam başını elə tərptədi ki, bunu ancaq zərrəbinlə görmək olardı. O, sonra Abıya aşağıdan yuxarı baxıb dodaqaltı gülümsədi və dedi:

– Bilirsən niyə piyada gedirəm, arıqlamaq üçün. Maşınım dalımca gəlir...

Abı onun bu yersiz sözünə heyrət etdi. «O, heç mənim kefimi soruşmadı. Ya məni tanımayıb, ya da mən səhv etmişəm, bəlkə bu başqa adamdır?» Bir daha onu gözdən keçirdi: «Xeyr, odur, Məciddir, özüdür ki, var». Ancaq o, çox dəyişmişdi. Abıya elə gəldi ki, Məcidin sifəti iki dəfə böyümüş, əvvəldən iri olan burnu daha da şişmiş, çənəsinin altı qarmon görüyü kimi qat-qat olmuşdur. Qarnı özündən xeyli qabağa çıxmışdır. Gözləri isə əvvəlki kimi göydür. Yazıq dostum, gör nə günə düşüb!.. Vaxtilə mənimlə uzun-uzadı samimi söhbət edən bu adam, indi niyə belə susur? Niyə buz kimi soyuyub?!

Abı tab gətirməyib nəhayət dedi:

– Yaxşı, bir de görüm, sən Məcid deyilsənmi?

O, Abıya baxıb yavaşca dedi:

– Sss... məni belə çağırma, eşidən olar. Mənə hər yerdə Məcid müəllim deyə müraciət edirlər.

– Sən müəllimlik də edirsən?

– Eh, sənin dünyadan xəbərini yoxmuş ki...

– Axı biz dostuq, bir yerdə böyümüşük...

Bir anlığa o, Abıya nəzər saldı, nə isə düşünərək gülümsədi:

– Dostum, daha qocalırıq!-dedi.

Onun sifətində, yenə də təkəbbürlü, laqeyd ifadələr göründü, özünü hara isə getməyə tələsirmiş kimi göstərərək, əvvəl saatına, sonra şoferinə tərəf baxdı. Abı onun getmək istədiyini hiss edib həyəcanla dedi:

– Mən neçə dəfədir ki, özümü sənə görüşünə sala bilmirəm. Axı mənim sənə işim düşüb.

– Olmaya işləmirsən?

– İxtisara düşmüşəm.

– Elə bizdə də ixtisar gedir.

– Mən elə sizdə işləyirdim. Sizin trestin zavodlarından birində mühəndisdim.

Məcid heyretlə gözlərini bərəltdi:

– Sənin orada işləməyini bəs mən indiyə kimi niyə bilməmişəm?

– Mən direktorun kobudluğundan sizə şikayət etmək istəyirdim. O özünütənqidi boğur, məndə əsaslı dəlillər var...

Məcid üzünü turşudaraq, onun sözünü kəsdi:

– İndi mən səni tanıdım, deməli, onun «şikayətçi» hesab etdiyi adam sənsən?

Hım. Mən heç səndən belə şey gözləməzdim. Sən ki, əvvəllər başıaşağı, dinc bir adamdın.

Abının səsi titrədi:

– Siz nə demək istəyirsiniz?

Şoferin fit səsi onun sözünü kəsdi. Abı daha keçmiş dostunun dediklərinə qulaq asmayıb yoluna davam etdi.

Günəşli yay günlərindən biri idi. Abı hara isə tələsirdi. Bir nəfər ona yaxınlaşıb qucaqladı. Abı fikirləşmədən dedi:

– Məcid, səni işdən niyə çıxardıblar?

Məcid donuxdu: «Vəzifədən çıxarıldığımı o, bu tezlikdə haradan bildi?»

– Bunu sənə kim xəbər verdi?-deyə o, pərt halda soruşdu.

– Sən özün.

– Mən?

– Bəli sən!-deyə Abı dostunun solğun sifətinə baxdı. Məcidin baxışındakı təkəbbürlü ifadədən heç bir əsər qalmamışdı, çox mülayim olmuşdu.

– Əzizim, mən sənə bu barədə havaxt dedim?!-deyə Məcid daha artıq heyretləndi.

Abı mənalı bir ifadə ilə onu süzdü: -Məni belə mehriban qucaqlamasaydın, sən işdən çıxarıldığımı bilməzdim,-dedi.

AQRONOM

Yazıcının qeyd dəftərindən

Ayaz taxılçılıq sovxozundan evə axşamçağı qayıtdı. Yay paltosunu çıxarıb mətbəxə getdi. Burada arvadı Sənubər soğan doğrayırdı, gözləri yaşarmışdı. Ayaz onun halına yanaraq dedi:

– Əzizim, acı soğan yetişdirdiyimizə görə bizdən incimə. Özün bilirsən ki, gözlərini yaşardan efir, vərəm mikrobunun düşmənidir.

Sənubər dinmədi. Ayaz arvadını danışdırıb güldürmək istədi.

– Deyirlər arvad çox soğan yesə şirindil olar, kişisini bir o qədər çox sevir.

Bu sözlərdən Sənubərin heç dodağı da qaçmadı, göz yaşlarını yaylıqla silərək yavaşca dedi:

– Ayaz, burda durma, gözlərin yaşarar, yorğunsan. Xörək bişənədək o biri otaqda dincəl.

Aqronom diqqətlə Sənubərə baxdı, ona elə gəldi ki, arvadının gözlərini yaşardan acı soğan deyil, başqa şeydir. Ayaz o biri otağa keçə, stol arxasında əyləşib fikrə getdi.

Ayaz iki il idi ki, Sənubərlə evlənmişdi. Bu müddətdə onlar bir-birinə güldən ağır söz deməmişdilər. Sənubər iyirmi beş yaşlarında, balaca boylu, sağlam bədənli bir qadındı. Onun qara qaşları və yaraşlıqlı qonur gözləri vardı. Sənubərdən üç yaş böyük olan Ayaz orta boylu, girdəsifət, qarabuğdayı bir gənc idi. o, ilk nəzərdə çox qürurlu görünürdü. Əslində isə bu, belə deyildi. Ayaz sadə adam idi.

Bir gün Ayaz xam torpaqlara getmək istədiyini bildirdikdə arvadının heyrət etmədiyini görüb dedi:

– Əzizim, mən belə qət etmişəm. Əminəm ki, fikrimlə şərik olarsan. Ancaq orada işləmək asan deyil. Çox şey hələ öyrənilməyib.

Sənubər onun sözünü kəsdi:

– Elə buna görə də ora maraqlı olar.

Ayaz Sənubərin bu sözünü eşitdikdə, onu qucaqladı:

– Çox saq ol,-dedi.-Sən məni yaxşı başa düşürsən.

İndi artıq bir ildir ki, onlar Ural çayının şimal sahillərində, xam torpaqlarda işləyirlər. Ayaz yeni təşkil olunmuş tərəvəzçilik sovxozunun baş aqronomu, arvadı isə uşaq bağçasının müdiridir.

İndi Ayaz beş günlük ezamiyyətdən qayıtmışdı. Sənubər daha çox şad olmaq əvəzinə, nədənsə qanı qara idi.

Ayaz ayağa durub otaqda gəzişməyə başladı. Sonra havanın qaraldığını görüb işığı yandırdı.

Taxta evdə hələ gözəl avadanlıq yox idi, divarlar rənglənməmişdi. Ancaq otaq hündür və genişdi. Ayaz hərdən mübaliğə ilə deyərdi: «Belə otaqda adam boy atar, ürəyi geniş olar». Burada hər şey-döşəmə altındakı tərəvəz saxlanılan zirzəmi. mətbəxdə gurhagurla yanan ocaq, evin qarşısındakı dirrik, bu yerlərin şaxtalı havası belə onun xoşuna gəlirdi. O, sovxozun ucsuz-bucaqsız taxıl zəmilərinə baxarkən, könlü açılır, şair kimi ilhama gəlirdi.

– Bu torpaqlarda «İlk şırım açan adamlar xoşbəxt dirlər. Burada zəhmət çəkməyin və ömür sürməyin misli yoxdur.

Sənubər otağa gəldikdə Ayaz bir də onu nəzərdən keçirdi, qadının sifətini pərişan gördükdə daha tab etmədi:

– Əzizim, de görüm niyə kefin yoxdur?

Sənubər Ayaza baxmadan cavab verdi:

– Heç...

Ayaz başını buladı.

– Sənubər, səndə söz var. Onsuz da gizlətməyi bacarmayacaqsan. Bilirəm, yaxşı xəbər eşitməmişən. Mənə demək istəmirsən.

– Axı, nə deyim?

– Ürəyindəki sözü. Bəlkə evdən məktub almısan?

– Məktub almamışam.

– Olmaya işlər pisdirdir?

Ayazın bu sözündən sonra Sənubər daha susmağı bacarmadı.

– Soğanlar saralıb solur.

Sənubər Ayazın bir an içində necə məhzun olduğunu görcək, onun halına daha da acıdı və hiss etdi ki, bu xəbər ilə kişini sarsıtmışdır. O, Ayazı sakitləşdirmək istədi:

– Bunu ürəyinə salma. Soğan ləkləri sənin taleyini həll etmir ki. Sənin axı, təqsirin yoxdur. Buranın torpağı belədir. Əgər işlər pis olarsa...

Ayaz arvadının sözünü kəsdi:

– Belə demə. Özün bilirsən ki, biz başqalarını da buraya işləməyə çağırırıq. Sənin bacın bu yaxınlarda buraya gələcək. Mən ona məktub da göndərmişəm. Sən isə...-Aqronom bir an duruxdu, sonra titrək səslə davam etdi: -Burada yeni böyük taxılçılıq bazası yaratmalıyıq, adamların sinqa xəstəliyinə tutulmasına yol verməməliyik. Mən bu işi yarımçıq qoyub hara gedə bilərəm! Tərəvəzin, meyvənin bol yerinə? Yox, bu işdən döndü yoxdur.

Bu sözlər Sənubərin xoşuna gəlirdi. Əslində onun özü də buradan köçmək istəmirdi. Bağçada tərbiyə etdiyi uşaqlara alışmışdı. Özünə yaxşı rəfiqələr tapmışdı. Yeni yaranan bu kiçik şəhərdə Ayazla Sənubər çoxunun nəzərini cəlb etmişdi. Bu cavan ər-arvada qibtə ilə baxanlar az deyildi.

Qovrulmuş soğanın xoş iyi otağı doldurdu. Ayaz ayağa qalxıb soğan ləklərinə getmək istədi. Ancaq gec idi. O, pəncərəni açıb ətrafa baxdı. Hava qaralmışdı. Xəfif yel əsirdi, burada yayın ilk günləri, Bakının yeni bahar vaxtını xatırladırdı. Burada hələ yaşıl ağaclar, gözəl bağlar yox idi. Lakin bu yerlərin də özünə məxsus bir gözəlliyi vardır. Uca dağlardan şırıltı ilə axıb Ural çayına tökülən sular buraya xüsusi gözəllik verirdi. Ancaq heç bir şey Ayazın qəlbini açmırdı. O, yalnız «çoxmərtəbəli» soğan haqqında düşünürdü: «İşlərim pis gətirdi, planım pozula bilər».

Ayaz dünən baldızına yazdığı məktubu çıxarıb bir daha gözdən keçirdi: -«Hörmətli Sevinc, sizin buraya gəlmək fikriniz məni sevindirdi. Tez gəlin, sizin kimi həkimə böyük ehtiyacımız var. Bizim vəzifəmiz adamları tərəvəzlə təmin etməkdir. Mən burada, hətta Bakıdan aldığım hövsan soğanı da əkmişəm və yaxşı nəticə əldə etmişəm.

İndi yeni, «çoxmərtəbəli» soğan növü yetişdiririk. Bu, qeyri-adi bir soğandır, nəinki təkəcə yerin altında, həmçinin yuxarıda, saplağında da baş verir. Bu soğanda çoxlu vitamin və şəkər var. Siz bir həkim kimi bu soğanın şimal şəraitində böyük bir müalicə vasitəsi olduğunu şübhəsiz ki, bilirsiniz. O, vərəm və yatalaq kimi xəstəliyin müalicəsində də tətbiq edilə bilər: qışda torpaqda qalır, donmur, qar əriyən vaxt baş qaldırır, iki dəfə göyərir. Siz gələndə kimi bu qərribə bitkinin məhsulunu götürəcəyik».

Aqronom fikrə getdi. O, soğanı həddən artıq tərifləməmişdimi? Bəlkə də heç bu məktubu göndərməyə dəyməzdi?

«Yox, göndərəcəyəm. Mən mütləq arzuma çatmalıyam!»

Sənubər ərinin qarşısında oturub Bakıdan aldığı «Kirpi» jurnalının səhifələrinə baxırdı. Burada gülməli şəkil, felyetonlar vardı. Ancaq bunlar Sənubəri maraqlandırmırdı. Onu düşündürən başqa məsələ idi. O bilmirdi ki, kişisini necə sakit etsin. Sənubər bir neçə dəfə ərini nahar etməyə çağırırsa, o, boyun qaçırdı.

– Ayaz, niyə özünə yazığın gəlmir? Axı, indiyə kimi heç bir şey yeməmişən.

– Sənubər, iştaham yoxdur.

– Bəlkə çay içəsən?

Ayaz bir söz demədi. Sənubər Bakıdan gətirdikləri armudu stəkana çay süzüb onun qabağına qoydu.

Ayaz tünd çay içməyi çox sevirdi. İndi bu da ona kömək etmədi.

Ayaz sovxozda kartof və kələm məhsulu almaqda öz bacarığını göstərmişdi. Onun bu sahədəki iş təcrübəsi haqqında vilayət qəzetində də yazmışdılar. Ancaq «çoxmərtəbəli» soğan yetişdirməyə başladığıda böyük çətinliklərə rast gəldi. Hələ keçən il qonşu sovxozun aqronomu ona demişdi: «Ağrımayan başına niyə buz qoyursan. O soğanı yetişdirə bilməyəcəksən. Necə deyərlər, onun astarı üzündən baha başa gələcək».

Doğrudan da, Ayaz, indi çətinliyi daha çox hiss edirdi. O, yerindən qalxıb otaqda gəzindi, sonra gündəliyini götürüb keçən il yazdığı qeydləri gözdən keçirdi:

«3 oktyabr. Bu gün «çoxmərtəbəli» soğan aldıq. Bu, yeni soğan növüdür. Onun qəribə tarixi vardır. Altay vilayətinin Verxnaya Suyetka kəndinin sakini Kuzma Avksentyeviç Anapko bir dəfə tayqada gəzərkən köhnə, uçuq bir daxmaya rast gəlir. Daxmanın sıx mamırla örtülməsi göstərirdi ki, sahibi çoxdan onu tərk edib getmişdir. Anapko daxmanın yaxınlığında soğana oxşar bir bitki tapır, onu götürüb öz tarlasında əkir və sonra bu qəribə bitkini yayırdı. Bu soğanın aqrotexnikası hələ öyrənilməmişdir...

10 noyabr. Birinci şaxtalar özünü göstərdi. Bitkilər solmuş, ancaq əkdiyimiz «çoxmərtəbəli» soğan əvvəlki kimi inkişaf edir, yaşillanır...

8 dekabr. Soğanı 20 dərəcə şaxtada dondurduq, istiyə verdikdə təkrar cana gəldi.

20 dekabr. Daha baş sındırmaq lazım deyil. Hər şey aydındır: o, şaxtaya tab gətirən bitkidir. Bu, şimal şəraitində ən dəyərli soğandır».

Ayaz daha sonralar öz gündəliyində belə yazmışdı: «Çoxmərtəbəli soğan birdən qalxıb boy atdı...»

Belə yaxşı yazıdan sonra, o, bu günkü vəziyyəti qeyd etmək istəmədi.

O, kitab rəfinə yaxınlaşdı. Burada çoxlu kitab vardı. Ancaq heç birində «çoxmərtəbəli» soğan haqqında yazılmamışdı.

Ayaz yerinə uzanıb dərin fikrə getdi. Ona birdən elə gəldi ki, soğan tarlasındadır. Burada böyük səs-küy var. İşçilər mübahisə edirlər. Kimi yeni soğanın ümid verdiyindən, kimi də zəhmətin səmərəsiz olacağından danışıır.

Bu zaman bir traktorçu aqronoma yaxınlaşıb deyir:

– Soğan əkilən yeri şumlamağa gəlmişəm.

Hirsindən aqronomun bütün vücudu əsir.

– Sən dəli olmusan? Mən buna icazə vermərəm!-deyə onun qabağını kəsir.

– Axı, direktor...

– Mən onun əmrini ləğv edirəm! Axırncı əmr yerinə yetirilməlidir!

– Yoldaş aqronom, orduda belədir, cəbhədə belədir...

– Bura da əmək cəbhəsidir, mən qoymaram ki, bir qarış yeri də şumlayasan.

Traktor gurultu salaraq ona tərəf irəliləyərkən, o, xəyaldan ayrılır. Daha uzun müddət gözüne yuxu getmir.

Səhər açılırdı. Sənubər şirin yuxuda idi. Ayaz onu oyatmamaq üçün pəncərəni üsulluca açıb qarşdakı çaya baxdı. Günəşin ilk şüaları uzun müddət susan çayı hərəkətə gətirmişdi. Böyük buz parçaları sanki əriyib çaya qarışmaqdan qorxaraq, bir-birinin ardınca irəli cumurdu.

Böyük hadisələr şahidi qocaman Ural çayı! Əvvəllər onun kənarında yalnız seyrək və xırda kolluqlar vardı, qışda onları qar örtüyündən tələf olurdu, yayda isə yarım metrədən artıq boy atmırdı. Burada ot belə bitməzdi. O zaman kim təsəvvür edərdi ki, burada yeni həyat dirçələcək, ucsuz-bucaqsız taxıl zəmiləri yaranacaqdır.

Ayaz pəncərədən çəkildi, paltosunu çiyinə atdı, şlyapasını başına qoydu və çölə çıxdı.

«Boz dağın» ətrafındakı sovxoz tarlalarında iş yenidən başlayır, traktorun gurultusu ətrafa yayılırdı.

Tarlaya bu gün hamıdan tez gələnlərdən biri də Ayaz idi. O yerində donmuş kimi durub, solmuş soğanlara baxır və düşünürdü: «Bu bitkilər niyə bu günə düşdü? Bunun səbəbi nədir? Bəlkə təcrübə sahəsini pis yerdə seçmişik?.. Yox, bu, ola bilməz, həm də torpaq yaxşı gübrələnib. Bu yer əkinə hələ payızdan hazırlanmışdı. Kartof məhsulu yığıldıqdan sonra sahə dərinədən şumlanmışdı. Qışda burada qarın qalınlığı 80 santimetrədi. Yaz əkininə tez başlamaq üçün üstünə kül səpməklə qar vaxtından əvvəl əritmişdilər. Bəlkə bitkilər yaxşı suvarılmayıb?»

Ayaz yerdən bir ovuc torpaq götürüb baxdıqda onun nəm olduğunu gördü. «Demək hər şey öz qaydasındadır. Bəs soğan niyə solmuşdur?» O, bu suala heç cür cavab verə bilmirdi. Soyuq Ural torpağı Ayaza yenə sirli və müəmmalı görünürdü.

Aqronom solmuş bir soğanı dibindən çıxarıb diqqətlə gözdən keçirdikdə, onun kökündən çürüdüyünü gördü. «Bu nədir? Buna soğan milçəyi səbəb

olmayıb? Bəlkə də bu, soğan gənəsinin işidir?» Ayaz daha bir neçə solmuş soğanın kögünə baxıb eyni vəziyyəti gördükdə iti addımlarla yaxınlıqdakı şüşəbənd şitilliyinə getdi. Burada onu alçaq boylu, ancaq cəld hərəkətilə seçilən qoca bir kişi qarşıladı. O, şitilliyin ustası Boyko idi. Ayaz ona dedi:

– Əzizim, deyəsən ziyankarı tapacağıq. Xahiş edirəm, zərrəbini ver, gedib səninlə birlikdə soğanı yoxlayaq.

Boyko zərrəbini tapıb Ayaza verdi və onunla bərabər soğanlığa gəldi. Aqronom burada solmuş bir soğanı kökündən çıxarıb dərhal zərrəbinlə gözdən keçirdi və dedi:

– Soğan gənəsidir.

– Ola bilməz, -deyə Boyko etiraz etdikdə, Ayaz zərrəbini ona verdi.

– Bir bax, qəhvəyi rəngli başını, qısa ayaqlarını görürsünüz?

– Elədir, elədir,-deyə qoca tez təslim oldu.-Bunu heç gözləməzdim. Bu bizim tarlada birinci hadisədir.

– Bunun səbəblərini öyrənəcəyik. İndi, əzizim, xahiş edirəm öz işçilərini bura çağır, qoy tarlanı bu xəstə soğanlardan təmizləsinlər. Onlar o qədər də çox deyil.

Bir neçə dəqiqə çəkmədi ki, Boykonun briqada üzvləri buraya gəlib solmuş soğanları kökündən çıxartmağa başladılar. Aqronom çox tələbkardı: «Bir sarı yarpaq, bir xəstə bitki belə tarlada qalmamalıdır»,-deyə o, işçilərə tapşırıq verirdi.

Boyko işin qurtarmasını xəbər verdikdə, aqronom bir daha əkini yoxladı.

Ayazın üstündən elə bil böyük bir yük götürüldü. O, Boykoya və işçilərə müraciət edib dedi:

– Hamınıza təşəkkür edirəm. Siz mənə ağır gündə kömək etdiniz. Mən daha əminəm ki, soğan bir də solmayacaq. Bu əkin bir daha bizi qüssələndirməyəcəkdir!

Bu əhvalatdan üç ay keçdi. Gözəl, günəşli günlərdən biri idi. «Çoxmərtəbəli» soğan tarlasına iki qadın gəldi. Onlardan biri qucağında uşaq tutan Sənubər,

digəri isə Sevinçdi. Ayaz baldızını yerişindən tanıdı və onu qarşılıyıb səmimiyyətlə görüşdü. Sevinç bacısının qucağındakı uşağa işarə edərək dedi:

– Oğlunuz Sabiri təbrik edirəm.

Ayaz ona təbəssümlə cavab verdi.

– Nə yaxşı gəldiniz! Az qalmışdı sizdən inciyəm. Elə bildim ki, şimal soyuğu sizi qorxudub. Demə yox.

Sevinçi görmək aqronomu elə sevindirdi ki, onun buraya necə gəlib çıxdığını və istirahət edib-etmədiyini belə soruşmadan dedi:

– Budur, təcrübə sahəsi, baxın!

Sevinç böyük maraqla bu əcayib bitkiyə nəzər saldı. Bura sözün əsl mənasında tarla idi. Yaşıl soğan tarlası. Bitkinin qəşəng yarpaqları, saplaqdan asılmış qırmızı-çəhrayı rəngli soğanlar onu valeh etdi.

Sevinç tarlanın içində gəzindi, bitkinin bəziləri onun çiyinində yüksəlirdi.

Aqronom gülümsünüb dedi:

– Görürsünüzmü, mən öz sözümlə yerinə yetirdim. Sizin gəlişinizdək soğan da yetişdi.

– Doğrudan da bu qəribə soğandır.

Xəfif külək əsdi, soğanlar titrəşdi. Sevinç bacısına baxıb gülümsədi.

– Bu acı soğanın da öz gözəlliyi var.

– Bizim işçilər bu soğanı yetişdirmək üçün az əzab çəkməyiblər,-deyə Ayaz əlavə etdi.-İndi bizim bu tarla rayonun gözəl bir guşəsinə çevrilib. Buraya hər gün çoxlu ekskursant gəlir. Hamı xam torpaqlarda görünməyən bu bitkiyə tamaşa etmək istəyir. Çox yerdən bizə məktub yazır, soğan toxumu göndərməyi xahiş edirlər.

– Nəhayət, arzunuza çatdınız.

Ayaz soğan tarlasına baxaraq dedi:

– Arzunun sonu yoxdur. İnsan təbiəti elə yaranıb ki, heç bir zaman öz işi ilə kifayətlənmir. Bizim sovxoz xam torpaqda yaşayan adamları soğanla təmin edib. İndi isə bizim yoldaşlar istəyirlər ki, təcrübələrini Şimalda, lap Buzlu okean ətrafındakı torpaqda da tətbiq etsinlər.

Sənubər bacısına baxıb xoş bir ifadə ilə gülümsədi və bununla sanki dedi: «
Bizim kişini görürsən?»»

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Bir salxım üzüm (hekayə)	5
Hədiyyə	17
Bir səhəng su	22
Cəsərət	26
Türk qızı (povest)	33
Yarım milyonçu (hekayə).....	62
Zəng səsi	70
“D” və “T”	72
Ana və uşaq	74
Yanlış iyid	76
İki görüş	78
Aqronom	81

Relктору *Y. Məmmədov*

Rassamı *İ. Piçxadze*

Bədii redaktoru *F. Quliyev*

Texniki redaktoru *V. Avadeyeva*

Korrektorları *B. Məşədiyeva, R. Bağırılı*

Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı,

Bakı, Hüsü Hacıyev küçəsi, № 4.

Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin

"Qızıl Şərq" mətbəəsi,

Bakı, Həzi Aslanov küçəsi, 80.